

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Bihar megye turizmusfejlesztésének területi
aspektusai**

Czuczor Krisztina

Témavezető: Dr. Radics Zsolt

DEBRECENI EGYETEM

Földtudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2023

1. BEVEZETÉS

A turizmus napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő gazdasági ágazata világszerte (Draghici et al., 2015; Abubakirova et al., 2016; Bădulescu – Bădulescu – Simuț, 2018), melyet a tovaggyűrűző hatásai miatt akár a kevésbé fejlett területek felzárkóztatásának, a környezeti fenntarthatóságnak (Canh – Tanh, 2020) és a helyi gazdaságok diverzifikálásának stb. céljával (Herman et al., 2016) kiemelten kezelnek. Továbbá, az Európai Unió által finanszírozott operatív programok keretében is jelentős szerepet képvisel (Bădulescu – Bădulescu, 2017) ezek tükrében, illetve a határ menti európai integráció esetén is, az eurorégiók keretében (Süli-Zakar, 2003b, 2010c; Bădulescu – Bădulescu, 2017). Azonban az ágazat igen érzékeny a külső környezeti hatásokra is, melyek közül az utóbbi két évtizedben több is meghatározta fejlődési irányait, úgy mint a 2008-as gazdasági válság, a Covid-19 pandémia (Smart – Ma – Qu – Ding, 2021), az orosz-ukrán háború és az általa generált energiaválság. Továbbá, a komplex területi természeti-gazdasági-társadalmi adottságok egyedülálló jelenléte, mint erőforrás értelmezhető, bár összetételük és koncentrátságuk eltérően alakulhat egy lehatárolt területi egység keretén belül, akár egy ország vagy régió, de egy megye vagy település tekintetében is (Rechnitzer-Smahó, 2011). Mindezeknek megfelelően, a következetes és átfogó stratégiai fejlesztési szemlélet nélkülözhetetlen a reziliens gazdaság kiépítésére nézve (Michalkó, 2004, 2007a; Jaliu, 2012), mind nemzeti, mind regionális és lokális területi szinten. Azonban a komplex területi tervezés által lehet hatékony a területi folyamatok befolyásolása, mivel az ágazati megközelítéssel az akár tervezési szintek döntéshozóinak, akár a gazdasági szereplők, de a helyi társadalom érdekeltései nem küszöbölhetők ki hatékonyan (Lapsánszky, 2016).

Jelen értekezés keretei között a romániai Bihar megye turizmusfejlesztésének területi jellegét vizsgáltam, egyrészt, mivel az idegenforgalmi területi adottságai – akár természeti, akár ember alkotta potenciálokra gondolunk – összetetten és egyedi módon vannak jelen (Plan BH, 2014; Dodescu – Borma, 2017), másrészt ezen tőkére alapozva, a turisztikai szektora akár húzó gazdasági ágazattá is kinőhetné magát a fenntarthatóság szempontjait is figyelembe véve, a megfelelő területi stratégiai szemlélet és a hozzájuk kapcsolódó integrált beruházások mellett. Továbbá, a megye határmenti jellege és adottságai természetföldrajzilag is megteremtik az alapot a turizmus többdimenziós fejlesztéséhez, viszont a fejlesztési programok és politikák alkalmazása nem adta meg eddig a kellő lendületet a dinamikus felzárkózáshoz, mely az alapvető statisztikai idegenforgalmi mutatók esetén is szemmel látható (INSSE, 2023a,b).

Mindezek tekintetében, Bihar megye területi turizmusfejlesztésének vizsgálatában első sorban a stratégiai célkitűzések irányainak keretét, illetve a tervezés különböző hierarchiai szintjeinek horizontális és vertikális összeegyeztethetőségét kiemelt fontosságnak tartom, mivel magyarázatként szolgálhat az előbbiekből felvetett problémák eredetére. Továbbá, a turisztikai potenciál területi lehatároltságát keretfeltételként szemlélem, melyre épül az ágazat kínálata, valamint a helyi turisztikai gazdasági szereplők köréből a szállás- és vendéglátó egységek szerkezeti jellemzőit szintén, melyek a területek desztinációként való értelmezését alapozzák meg. Mindezek a

megye területrendszerének szerves részei, azonban a közsféra által biztosított általános infrastruktúrális ellátottság függvényében működnek. Az uniós forrásokból finanszírozott pályázati rendszer kiemelt lehetőséget nyitott meg a köz-, a magán- és civil szféra számára, mely az előbbi adottságok és általános üzleti környezet biztosításának, fejlesztésének tekintetében nem elhanyagolható, illetve Bihar megye határon átnyúló együttműködéseinek turisztikai vonzatát is többen kiemelték, főként a Bihar – Hajdú-Bihar Eurorégió keretében (Popoviciu, 2010; Henț, 2013; Bădulescu – Bădulescu, 2017).

Összességében Bihar megye turizmusfejlesztésének területiségét vizsgálva a fentebb említett tényezők mentén fogalmaztam meg legfőbb kutatási kérdéseim, illetve az ahhoz kapcsolódó célok és hipotézisek körét.

2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK, CÉLKITŰZÉSEK, HIPOTÉZISEK RENDSZERE

A kutatás megalapozását összefoglaló kérdés – cél – hipotézis rendszer az alábbi táblázatban kerül összefoglalásra. A problémák és a kérdések-célok kidolgozása a szakirodalom áttekintését követően, illetve a terepi vizsgálatok első szakaszát lezárva kerültek kialakításra.

Kutatási kérdés, célok és kapcsolódó hipotézisek

Probléma/ kérdés	Cél	Hipotézis
1. Melyek Bihar megye turisztikailag kiemelt területei, hogyan határozhatók le?	C1. Bemutatni Bihar megye turizmusának fő jellemzőit és kínálatának trendjeit. C2. Lehatárolni Bihar megye turisztikailag jelentős területeit, desztináció (lehetősége)it.	H1. Bihar megye turizmusára is a romániai általános trendek jellemzőek. H2. A turisztikailag frekventált területek a fürdő üdülőhelyeken és a nagyobb városok körül összpontosulnak.
2. Milyen területi képet mutat a turisztikai szuprastruktúra Bihar megyében (s hogyan érintette a 2008-as gazdasági válság és a Covid-19 járvány)?	C3. Bemutatni Bihar megye szálláshely- struktúrájának átalakulását 2005-2020 között C4. Bemutatni Bihar megye vendéglátóhely- struktúrájának átalakulását 2005-2020 között	H3. Bihar megye turisztikai szuprastruktúrája a hagyományosan ismert turisztikai vonzerókhöz igazodik, erősen Nagyváradra és Váradszentmártonra koncentrálódik. H4. A gazdasági válság és a pandémia időszaka alatt a területi különbségek növekedtek a elsődleges szuprastruktúra mutatóiban. H5. A válságidőszakok elsősorban a vidéki területek szálláshelyeinek jelentettek visszaesést.

<p>3. Milyen összefüggés mutatható ki a területfejlesztés és a turisztikai fejlesztések között Bihar megyében?</p>	<p>C5. Bemutatni a turisztikai fejlesztések helyét és szerepét a területfejlesztési beavatkozásokban. C6. Bemutatni Bihar megye turizmusfejlesztési céljainak helyét és szerepét a területfejlesztési stratégiákban.</p>	<p>H6. A Bihar megyét érintő turisztikai fejlesztési dokumentumok és stratégiák elsősorban ágazati jellegűek és nem fogalmaznak meg területi célokat, nem szerepeltetnek területi specifikumokat. H7. A Bihar megyét érintő turizmusfejlesztésre vonatkozó fejlesztési és területi stratégiák elsősorban vertikális és nem horizontális kapcsolódással jellemezhetők.</p>
<p>4. Milyen fejlesztési irányok határolhatók le a bihar megyei települések turisztikai fejlesztéseiben?</p>	<p>C7. Áttekinteni és elemezni a Bihar megyét érintő turizmusfejlesztési stratégiák szinergiáit és adaptáltságát. C8. Bemutatni és elemezni a Bihar megyében megvalósult EU támogatott turisztikai fejlesztések területi szerkezetét a ROP és Interreg keretében.</p>	<p>H8. A turizmus fejlesztésére irányuló stratégiák prioritásai mentén valósultak meg a fejlesztési projektek. H9. A 2007-2020 közti időszak turisztikai fejlesztési projektjei jelentős területi koncentrátságot mutatnak. H10. A ROP és Interreg komplementer jellegű adaptálása valósult meg Bihar megye turizmusfejlesztésre irányuló projektjei mentén.</p>

Saját szerkesztés

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Doktori értekezésem elkészítésének érdekében szekunder adatforrásokra támaszkodva, desk research jellegű kutatást végeztem, melyeket a négy fő kutatási kérdéscsoportom szerint az alábbi fő módszerek és eszközök által határoztam meg:

- statisztikai adatbáziselemzést végeztem, *lineáris idősoros elemzés* formájában értékeltem az adatokat a turisztikai kereslet esetén, az *UNWTO* (Turisztikai Világszervezet), a *WTTC* (Utazási és Turisztikai Világtanács) és az *INSSE* (Román Nemzeti Statisztikai Intézet) által közölt statisztikák alapján nemzetközi, nemzeti és megyei szinten a két fő indikátor, azaz a turistaérkezések és vendégéjszakák számát, illetve azok változásait, a beföldi és nemzetközi turistaforgalom esetén, harminc éves kitekintésben. Továbbá, a megyei idegenforgalmi keresleti és kínálati statisztikákat megyei, önkormányzati, potenciális desztináció típus szerinti, illetve szálláshely típusra vonatkozóan vizsgáltam, a 2005-2020-as időszakon belül, a 2008-as gazdasági válság és a Covid-19 első évének trendjeit kiemelve, illetve meghatározva az idegenforgalom szempontjából leginkább frekvenciált területeket.

- három féle lehatárolás szerinti *turisztikai desztináció típus*ot készítettem el Bihar megye LAU szintjének megfelelően, mely azzal is indokolható, hogy a statisztikai adatok legkisebb területi egysége a falvak szintjére nem terjedt ki, hanem csak a LAU szinten levő községek és városok önkormányzata alá tartozó településegysétek csoportjára. Továbbá, az első desztináció besorolást a turisztikai erőforrásokkal rendelkező területek meghatározására vonatkozó *Nemzeti Területrendezési Terv VIII. fejezetét jóváhagyó 142/2008-as sürgősségi kormányrendelet* és a sürgősségi kormányrendelet jóváhagyó és kiegészítő *190/2009-es törvény* alapján készítettem el, a magas vagy nagyon magas turisztikai erőforrás koncentrációval megjelölt önkormányzatokra, majd összevettem a 852/2008-as határozatban megnevezett, nagyon alacsony számban jelen levő, nemzeti szinten meghatározott desztinációk körével Bihar megyében. A második potenciális desztináció lehatárolást a négy fő folyó vízgyűjtő területe mentén végeztem, az önkormányzatok ennek megfelelő négy csoportba való besorolása által, azok földrajzi elhelyezkedésének megfelelően, a folyók és a megye területén közvetlenül beletorkoló mellékágaik menti pozíciójukat figyelembe véve. Ennek értelmében a domborzati tájegység szerinti besorolással nem feltétlenül estek egybe az önkormányzat csoportok, azonban a lehatárolás szerint, földrajzi szempontból, egybefüggő tájegységeket alkotnak. A harmadik besorolási módszerem alapját az elhelyezkedés, az első lehatárolásban kiemelt és a mellett számba vett adottságok, a települési rang, a domborzati viszonyok, illetve a települési milió jelentette. Szintén LAU szinten való besorolást végeztem, azokat külön egységként kezelve, mely földrajzi szempontból nem feltétlenül egybefüggő területek kialakítását jelentette, viszont a kínálat önkormányzatok közötti kiegészítő jellegét nem zártam ki, a további lehetséges programcsomagok kialakítására tekintettel. Az *ArcMAP 10.4.1. szoftvert* használva készítettem el a lehatárolások térképes megjelenítését.
- a megye elsődleges szuprastruktúrájának gazdasági adatait első sorban a *Lista Firmelor din România* (Listafirme.ro) és *Románia Pénzügyminisztériumának* (<https://mficante.gov.ro/ro/web/site>) internetes adatbázisából gyűjtöttem ki, a Bihar megyében bejegyzett cégek 55 és 56-os TEÁOR vagy a romániai CAEN Rev2 csoportjának megfelelően. Továbbá, esetleges kiegészítésként a *Lista-Firme-Romania* (ListaFirmeRomania, 2021), *Risco* (Risco, 2021), *Termene* (Termene, 2021), *Totalfirme* (Totalfirme, 2021) oldalak adatait is felhasználtam. *Két adatbázist hoztam létre* a megye 55-ös csoporthoz tartozó szálláshely szolgáltatók és az 56-os csoporthoz tartozó vendéglátó egységek körére, melyek 2021. június 30-án még aktív státuszban voltak feltüntetve, mivel lényeges szempont volt a 2020-as évről szóló mérlegük eredményeinek közzétevése. Az általános információk, mint a cégek neve, CAEN Rev2 kódja, bejegyzésének helye, éve mellett két fő mutatót emeltem ki, az árbevételt és az átlag éves alkalmazotti létszámot. A 2008-as pénzügyi válság és a Covid-19 pandémia első évének kontextusba helyezése végett 2005-2020 közötti

időszakra gyűjtöttem ki a mutatók eredményeit, cégenként. Összesen 385 szálláshely és 1066 vendéglátó egység került be a két adatbázisba, melyek 1989-2020 között lettek bejegyezve. A települési szinten megadott adatokat később aggregáltam a megyei LAU szintre.

- a céges adatbázist *kvantitatív módszerek* segítségével elemeztem, első sorban az árbevételek és átlag éves alkalmazotti létszám *lineáris idősoros elemzését* végeztem el a 2005-2020-as periódusra, melynek alapját a LAU szintre aggregált adatok képezték, majd az adatokat a harmadik csoportosítás szerinti potenciális desztináció típusoknak megfelelően is összesítettem, kiemelten kezelve a megyeszékhelyet, és értékeltem a trendeket külön kezelve a két csoportot. Ennek megfelelően a potenciális desztináció típusok súlyáról, illetve eltérő trendjeinek alakulásáról is információt kaptam. A *Microsoft Office Excel 2019* programot használtam az adatok összesítésére és ábrázolására. Továbbá, térinformatikai módszerekkel, az *ArcMAP 10.4.1. program* által, térképen ábrázoltam, a potenciális desztinációtípusok színskálás feltüntetése mellett, a LAU szinten megjelenő cégek számával méretarányos körábrákkal a cégek üzletági kódjainak megfelelő önkormányzati és desztináció típus szerinti megoszlását, a 2020-as évi árbevétel és átlag éves alkalmazotti létszámnak megfelelően, mely által a szolgáltató egységek típusainak, árbevételének és foglalkoztatottjaik területi megoszlási eltéréseit vizsgáltam. Mindezt követően, a széles körben használt *Hoover-index* (Hoover, 1941; Long – Nucci, 1997; Rogerson, 2012; Molnár, 2015; Dusek – Kotosz, 2016; Török, 2019) módszerét alkalmaztam két felhasználási lehetőség szerint. Egyrészt, mint *területi eloszlás mérésére* alkalmazott módszer, másrészt, az időbeli *hatékonyság változás mérésére* alkalmazott mutatóként, a két szolgáltató csoport alkalmazotti létszám arányos árbevételét vizsgálva, megyei szintre.
- A *turizmusra vonatkozó ágazati és területi stratégiák tartalomelemzését* végeztem el 11 fejlesztési stratégiai és 12 területfejlesztésre és/vagy rendezésre vonatkozó stratégia és hivatalos dokumentum mentén, nemzeti, regionális, megyei és a megyeszékhely lokális szintjének mentén, melyek esetén a turizmusfejlesztéshez közvetlenül és közvetetten köthető célkitűzések csoportját különítettem el. A közvetlen turizmusfejlesztésre vonatkozó komplex célkitűzések rendszerzését hat fő tematika mentén határoztam meg: a kínálat diverzifikálása és fejlesztése; természeti, kulturális és épített örökségek védelme és hasznosítása; marketing tevékenységek; a turizmus menedzsment rendszerének javítása; természeti és épített környezet rehabilitálása és karbantartása; turisztikai szolgáltatók üzleti környezetének javítása. A közvetetten turizmusfejlesztésre vonatkozó célkitűzések két fő csoportja a technikai-közintézményi ellátottságért felelős alapfeltételek kialakítása, illetve a környezeti kockázati tényezők csökkentésére szolgáló célkitűzések köre.
- Az *Interreg IV HU-RO* és *V RO-HU*, illetve a 2007-2013 és 2014-2020 között érvényes *ROP* programok prioritási tengelyei mentén meghatározott célokat

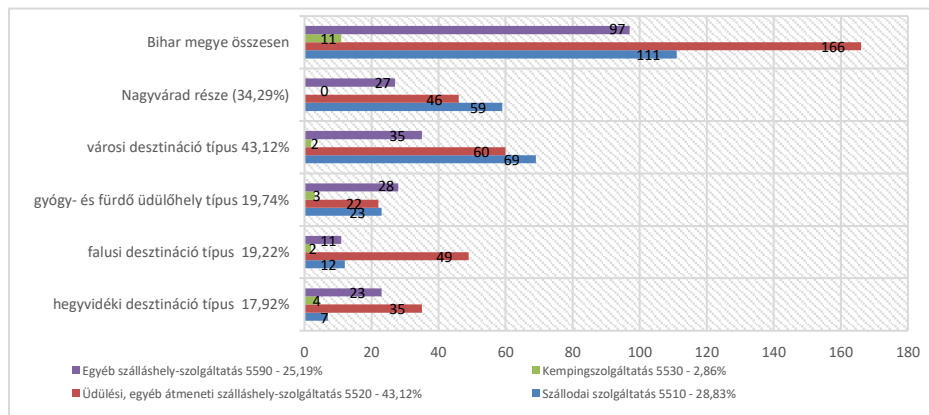
szintén *összehasonlító elemzéssel* vizsgáltam meg a stratégiaelemzés keretében lehatárolt közvetett és közvetlen turizmusfejlesztésre irányuló célrendszer keretébe foglalva. A továbbiakban a *nyertes és finanszírozott projektek* körének *tartalomelemzését* végeztem el az összes prioritási tengely mentén, mely eredményeként összesen nyolc adatbázist építettem fel a közvetlen és közvetett turizmusfejlesztésre irányuló projektek csoportjára. Az adatsorokba bevontam a projektek nevét, prioritási tengelyét, fő tartalmát, a pályázók nevét, helyét, a projektek teljes költségvetését, az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) keretéből nyújtott támogatások összegét, a nemzeti tárfinanszírozás összegét, az önrészt, illetve a nem elszámolható költségek összegét. Ezt követően a projektek számát, azok pénzügyi adataival LAU szintre aggregáltam, majd ezek mentén rangsoroltam a megyéből bekerült önkormányzatok körét, végül térinformatikai módszerekkel ábrázoltam a projektek számának és az összesített ERFA támogatásnak térbeli eloszlását, az *ArcMAP 10.4.1. szoftver* használata által. Az önkormányzatok méretarányos összehasonlítása érdekében, *fajlagos értékeket számoltam* a LAU szintre aggregált támogatási összeg és a lakosság függvényében, majd ismét rangsoroltam az önkormányzatok körét, illetve ábrázoltam a térbeli megoszlást.

4. EREDMÉNYEK

I. Tézis: Bihar megye turisztikai kínálati és keresleti trendjei is igazodnak az országos idegenforgalmi trendekhez, a vendégerkezések és vendégéjszakák, illetve a szálláshely struktúra bővülésének jellemzői alapján is.

A Románia idegenforgalmi ágazatát jelentősen negatívan befolyásoló gazdasági-társadalmi-politikai tényezők Bihar megye turizmusának alakulására egyaránt kihatottak, mely részben annak is köszönhető, hogy hasonló ágazati szerkezet jellemezte az utóbbi harminc évben. Egyrészt, a kereslet 80% feletti arányát a beföldi turizmus tette ki, mind nemzeti mind megyei tekintetben, így a gazdasági recesszió és vásárló erő csökkenése a kereslet drasztikus visszaeséséhez vezetett a kínálat minőségi és mennyiségi fejlődésének ellenére. Másrészt, mindkét esetben 1990-ben volt mérhető az egyik legmagasabb turistaérkezési arány, melyet követő drasztikus csökkenés után csak 2018-ban érték el az vendégerkezések a 90-es csúcserőérték, azonban a vendégéjszakák végig elmaradtak a bázisév értékeitől. Ezen felül, a 2005-2020-as periódusra szűkített keresleti trendelemzés eredményeképpen, romániai és megyei viszonylatban is, jelentősebb visszaesést generált a Covid-19 mind a turistaérkezések, mind a vendégéjszakák körében, mint a 2008-as gazdasági válság.

Továbbá, a klasszikus hazai desztinációk esetén, mint a tengerpart, illetve bihari kitekintésben a gyógyfürdő üdülőhelyek, a 90-es évek elavult szuprastruktúrájával, gyenge minőségű és kevésbé versenyképesen árazott szolgáltatásokkal, a kereslet visszaesett. Nemzeti szinten a falusi és hegyvidéken levő, egyéb típusú, desztinációk megerősödtek a piacon, a szálláshely szolgáltatók gyarapodásával, főleg az egy szolgáltató egységre eső legalacsonyabb férőhellyel rendelkező turisztikai és agroturisztikai panziók esetén.

1. Ábra: Szálláshely szolgáltató egységek megoszlása a CAEN Rev2 besorolás mentén Bihar megye, Nagyvárád, illetve a potenciális desztináció típusok tekintetében, 2020-ban (egységek száma)

Saját szerkesztés. Forrás: saját szerkesztésű adatbázis Czuczor, 2021 alapján

Bihar megyében legdinamikusabb mértékben szintén e két típusú szálláshely szolgáltatók száma növekedett, főleg 2010 után, melyet egyrészt a statisztikai adatok támasztanak alá, másrészt a céges adatbáziselemzés esetén legjelentősebb részarányban, 2020-ban 43,12%-ban, szereplő 5520-as CAEN Rev2 csoportnak megfelelő szolgáltatók köre, melyhez tartozik e két vállalati típus is, illetve legmagasabb részaránya a falusi és hegyvidéki szolgáltatók körében mutatkozott. Az 1. ábra a szálláshely struktúra szerkezeti összetételét ábrázolja az ágazati tevékenységi kódoknak megfelelően és potenciális desztináció típusok körében, mely igazolja a kínálat bővülésének előbbiekben tárgyalt jellemzőit.

A 2005-2020 közötti időszakban, a megye elsődleges szuprastruktúrája, a szálláshelyek tekintetében, jelentős mennyiségi és területi megoszlás szerinti fejlődést mutatott, viszont Nagyrácd és Váradszentmárton önkormányzatainak területe még mindig kiugróan központi szerepet képviselt. A vendéglátóhelyek esetében szintén kimagasló fejlődés volt mérhető, viszont míg Nagyrácd végig kiugróan centrum szerepet képviselt, addig Váradszentmárton bár második lett, lényegesen elmaradt a megyeszékhely kínálati mutatói mellett.

2. Tézis: Jelentős a területi koncentrátság a turisztikai teljesítményben, melyet elsősorban a korábban kialakult szuprastruktúra megoszlása, de a kereslet koncentrátsága is okozott a 2005-2020 közötti időszakban.

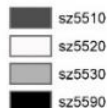
A 2. és 3. ábra által szemléltetett területi megoszlás esetén a két kiemelt önkormányzatban működő szolgáltatók összességében meghatározták a megyei trendek alakulását úgy az árbevételek, mint az átlag éves alkalmazotti létszám változás tekintetében, a teljes periódusban.

A szolgáltatók területi megoszlását illetően, a Hoover-index módszerének alkalmazása szintén igazolta a területi koncentráció magas fokát mindkét csoport területén, bár a szálláshely szolgáltatókra intenzívebben érvényesült 56-64 közötti értékekkel, míg a vendéglátóhelyek esetén 39-45 közötti értékekkel 2005-2020 között. A keresleti jellemzők tekintetében, a vendégérkezések esetén a megyeszékhely és Váradszentmárton a teljes perióduson keresztül a látogatók arányának 80-90% közötti részesedésével rendelkeztek, a vendégéjszakák tekintetében pedig 87-93% közötti megyei részarányal. Mindazonáltal meghatározó tényezőként kezelhető még, hogy a nemzeti szinten lehatárolt egyetlen nemzeti jelentőségű turisztikai desztinációként Váradszentmárton önkormányzatán belüli Félix-fürdő volt csak megjelölve 2020-ig, mellyel a belföldi turizmus célterületeként kapott kiemelt hangsúlyt, illetve ugyanitt Püspökfürdő helyi jelentőségű desztinációként lett megnevezve.

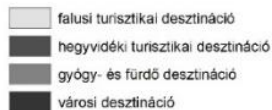
A 2. ábra szemlélteti a szálláshely szolgáltató egységek területi és tevékenységi ágazat szerinti megoszlását Bihar megyében.

Szálláshely-szolgáltató típus TEÁOR kód szerint

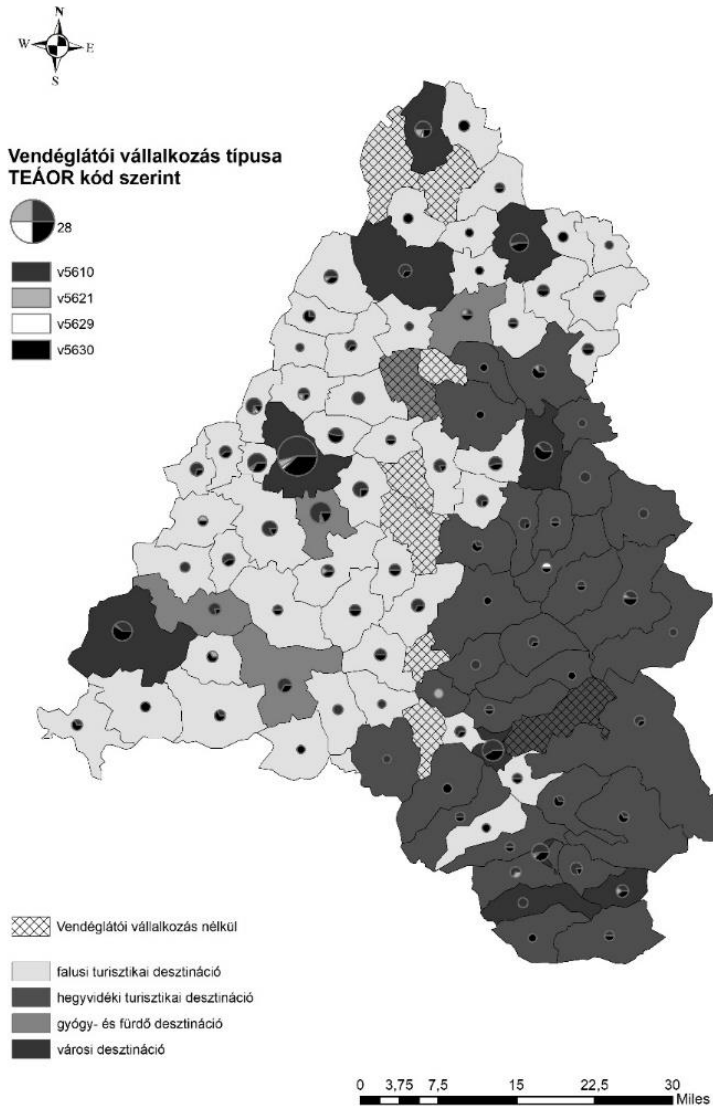
 Szálláshellyel nem rendelkező önkormányzat

2. Ábra: Szálláshely-szolgáltató egységek ágazat és desztináció típus szerinti területi megoszlása 2020-ban

Forrás: Czuczor, 2021 (saját szerkesztésű adatbázis alapján)

A 3. ábra a vendéglátó egységek területi és tevékenységi ágazat szerinti megoszlását szemlélteti.

3. Ábra: A vendéglátó egységek ágazati megoszlása megyei és desztináció típus szerinti ábrázolásban, 2020-as adatok alapján
 Forrás: Czuczor, 2021 (saját szerkesztésű adatbázis alapján)

Továbbá, periférikus területek kizárólag a hegyvidéki és falusi potenciális desztináció típusokban jelentek meg, viszont a keresleti mutatók összességében a két kiemelt célterületen kívül, az egyéb városi, illetve egyéb gyógy- és fürdő üdülőhely kategóriába eső önkormányzatok keretén belül, hiába rendelkeztek valamilyen szintű tényező és elsődleges szuprastrukturális ellátottsággal, mégis a másik két desztináció típus mutatói felé konvergáltak.

Összességében, a két célterület esetén 2005-2020 között, Nagyváradon volt a legtöbb szálláshely és vendéglátó egység bejegyezve, illetve 2015-2020 között több turistaérkezést regisztráltak. Azonban Váradszentmárton területén a szálláshely szolgáltatók árbevételei és átlag éves alkalmazotti létszáma messzemenően a megyeszékhely feletti értékeket mutattak a szálláshely szolgáltatók esetén, illetve a vendégéjszakák 59-84% közötti megyei részarányával első helyen szerepelt végig, így az egy vendégre eső átlagosan eltöltött éjszaka esetén is jobban teljesített Nagyváradnál.

3. Tézis: Bihar megye elsődleges szuprastrukturájának Nagyváradra és Váradszentmártonra irányuló jelentős koncentráltága adott, ezáltal alakítva a megyei trendeket, mely a vizsgált időszakon belül nem mutatott érdemben változást. Azonban a válságidőszakok esetén szignifikánsabb visszaesés jellemezte ezeket a területeket, mint a falusi és hegyvidéki potenciális desztináció típusok körét.

Egyrészt úgy a gazdasági válság ideje, mint a pandémia negatív hatást gyakorolt a szálláshely és vendéglátói szolgáltatók hatékonyságára és fejlődésére is. Másrészt azonban, a Covid-19 sokkal intenzívebb mértékben okozott visszaesést az árbevételek és az éves alkalmazotti létszám esetén, mely a szálláshely szolgáltatók körében a 2016-os értékek alá csökkentette a mutatók értékét, az étel- és italszolgáltatók esetén pedig a 2017-es értékek alá, megszakítva ezzel a 2014-től kezdődő konstans növekedést.

A Hoover-index által mért jelentős területi koncentráció Nagyvárad és Váradszentmárton központi szerepének köszönhetően jelentkezett a szolgáltatók száma és a gazdasági mutatóik esetén kiugró értékek következtében, a teljes vizsgált időszakban. Ennek tükrében, a megyei trendek alakító területeivé váltak, a szálláshely szolgáltatók körében együttesen, bár mégis kiemelkedett Váradszentmárton 50% feletti megyei részarányával a 2020-as évre összesített árbevétel és átlag éves alkalmazotti létszám esetén, Nagyvárad 25% feletti arányai mellett. Azonban a vendéglátóhelyek esetén csak Nagyváradra volt igaz ezen jelenség az árbevételek és átlag éves alkalmazotti létszám 58% feletti megyei részarányával. A magas részaránynak és értékeknek köszönhetően, legnagyobb mértékben e két önkormányzat területén működő szolgáltató egységek mutattak a legjelentősebb, megyei trendeket meghatározó, visszaeséseket, amire a Covid-19 intenzívebb negatív hatást gyakorolt, mint a 2008-as gazdasági válság. Egyrészt e tény megmutatkozott a szálláshely szolgáltatók árbevételeinek 36,23%-os visszaesése által, a 2009-ben mért 3,53%-os csökkenéssel szemben, valamint a vendéglátó egységek esetén mért 33,22%-os csökkenés által 2020-ban, a 2009-es évben mért 2,5%-os visszaeséshez képest. Másrészt az átlag éves alkalmazotti létszám 8,27%-os csökkenése a szálláshely szolgáltatók esetén, a 2009-es

évi 2,12%-os visszaeséssel szemben, valamint a vendéglátóhelyek esetén mért 2020-as évi 15,65%-os visszaesés, a 2009-es évi 0,27%-os növekedéshez viszonyítva is ezt igazolja Bihar megye tekintetében.

Összességében, a területi koncentráció 2017-től 2020-ig fokozatosan nőtt a turisztikai szálláshely-szolgáltatóknál és a pandémia nem változtatott a trendeken, azonban a 2008-as pénzügyi válság sem fordított az utána jövő időszak trendjein. A vendéglátóhelyek esetén 2015 után csökkenő értékeket mutattak az eredmények, a Hoover-index pontok pedig 2020-ban érték el a legkedvezőbb értéket annak köszönhetően, hogy a Covid-19 jelentős árbevétel visszaesést okozott Nagyvárad önkormányzata esetén, mely az egységek árbevételének kiugró csökkenésével kedvezően befolyásolta a területi egyenlőtlenségek mértékét, csökkentve a koncentráció fokát.

4. Tézis: A Hoover-index, a szakirodalomból ismert felhasználási módjai mellett, alkalmas az időbeli hatékonyság változásának mérésére, mely módszertanilag új eredményként értelmezhető.

Bihar megye elsődleges szuprastrukturájának céges adatbázisán alkalmazva, a két fő szolgáltató csoport körére, a Hoover-index új alkalmazási lehetőségét ismertettem, mivel annak általános felhasználási módjai mellett az időbeli hatékonyság változásának mérésére is alkalmas, mely módszertanilag új eredményként értelmezhető, a cégek alkalmazott arányos árbevételének alakulását vizsgálva. Ennek következtében, 2005-2020 közötti kitekintésben, a 2008-as gazdasági válság és a pandémia első évének, azaz a 2020-as évi értékek változását követhetem megyei szinten.

Eredményeképpen, a hatékonysági mutatók értékei eltérő tendenciát mutattak a két szolgáltató egység csoport között. A szálláshely-szolgáltatók esetén 2014-2019 között javuló trend mutatkozott, melyet a pandémia jelentősen befolyásolt negatív irányba, míg kifejezetten a 2008-as gazdasági válság nem alakította át a tendenciákat. A vendéglátó egységek esetén 2017 után folyamatos hatékonyság csökkenés mutatkozott, mely esetén a pandémia első éve sem befolyásolta a trendet, míg a gazdasági válság után az értékek fluktuációja mutatkozott. Következtetésképpen, a pandémia nagyobb mértékben érintette negatívan a szálláshely-szolgáltató egységek körét, azonban a hatékonysági mutató alapján még így is jobb értékekkel rendelkezett a vendéglátóhelyekkel szemben.

5. Tézis: A nemzeti, regionális, megyei és helyi szinten vizsgált fejlesztési stratégiák turizmusra irányuló célrendszerei elsősorban ágazati megközelítést alkalmaztak, 2014 után vehető észre némi területi szemlélet beemelése ezekbe.

A legtöbb stratégiai dokumentum első alkalommal a 2007-2013-as programozási időszakra készült el, az EU elvárásainak eleget téve, valamint az operatív programok kidolgozásának alapjaként, így hozzáférve a finanszírozási forrásokhoz. A nemzeti szinten vizsgált stratégiák esetén mind az ágazati, mind a területi szemlélet megjelent, azonban a Románia Nemzeti Turizmusfejlesztésének Főterve 2007-2026 ágazati megközelítést tartalmaz főként, első sorban a versenyképességet és egyéb gazdasági szempontokat figyelembe véve. Felső szintről lefelé haladva, a regionális stratégia a turizmusfejlesztést kevésbé versenyképességi szempontból, mintsem a fenntarthatóság és falusi területek fejlesztésére alapozta, továbbá a nemzeti szinten kiemelt marketing tevékenységek, benne a turisztikai imázs formálás, nem kapott különösebb hangsúlyt, Bihar megye 2007-2013-as fejlesztési stratégiája viszont a nemzeti szinttel összhangban, jelentősen kiemelte ezeket. Mindazonáltal, a megyei fejlesztési terv ágazati megközelítésben tárgyalta a turizmus fejlesztését, mely a nemzeti fejlesztési dokumentumokkal nagyobb mértékben és szélesebb körben összeegyeztethető célrendszert fogalmazott meg, mint a regionális stratégia esetén.

Nagyvárad nem kapott kiemelt szerepet a megyei tervben, viszont saját stratégiával rendelkezett, mely a gazdaságfejlesztési célkitűzések keretében tárgyalta a turizmus fejlesztését, illetve nem hangsúlyozta a különböző turizmusmarketing tevékenységeket, humánerőforrás képzést, programok szervezését stb., ellentétben a megyei tervvel. Ennek következtében csak részlegesen összeegyeztethető a városi fejlesztési terv turizmusfejlesztési prioritásai a megyei, a regionális, illetve a nemzeti stratégiai dokumentumok célkitűzéseivel.

A 2014-2020-as programozási időszak esetén a nemzeti stratégiák szintén arányosan ágazati és területi szempontból is megközelítették a turizmusfejlesztési prioritásokat, azonban az észak-nyugati regionális stratégia célrendszere kompatibilisebb volt az ágazati megközelítéssel, melyben kiemelt szerepet kapott a marketing is. Bihar megye fejlesztési stratégiája és a regionális fejlesztési stratégia több ponton sem volt összeegyeztethető a megyei szinten erősödő területi szemlélet beemelésének köszönhetően, mely által kiemelték az Erdélyi-szigethegység és Érmellék területének turisztikai fejlesztését. Ennek értelmében a megyei terv ismét a nemzeti szinten jelen levő stratégiák felé konvergált, azonban a városi területek ebben az időszakban sem kerültek kiemelésre, valamint a termál potenciál gyógyturisztikai hasznosítása az előző periódushoz képest nem kapott hangsúlyos szerepet. Nagyvárad fejlesztési tervének turisztikai vonatkozásai szempontjából szintén a nemzeti és regionális tervekkel kompatibilisebb, mint a megyei célrendszerrel, bár a népszerűsítés és szolgáltatások diverzifikálása közös metsztként értelmezhető.

Következtetésképpen, a stratégiai dokumentumok hierarchikus összeilleszthetősége esetén megállapítható, hogy területi fejlesztési szintek között mindössze részleges egymásutániség mutatkozott, azaz a megyei stratégiák inkább a

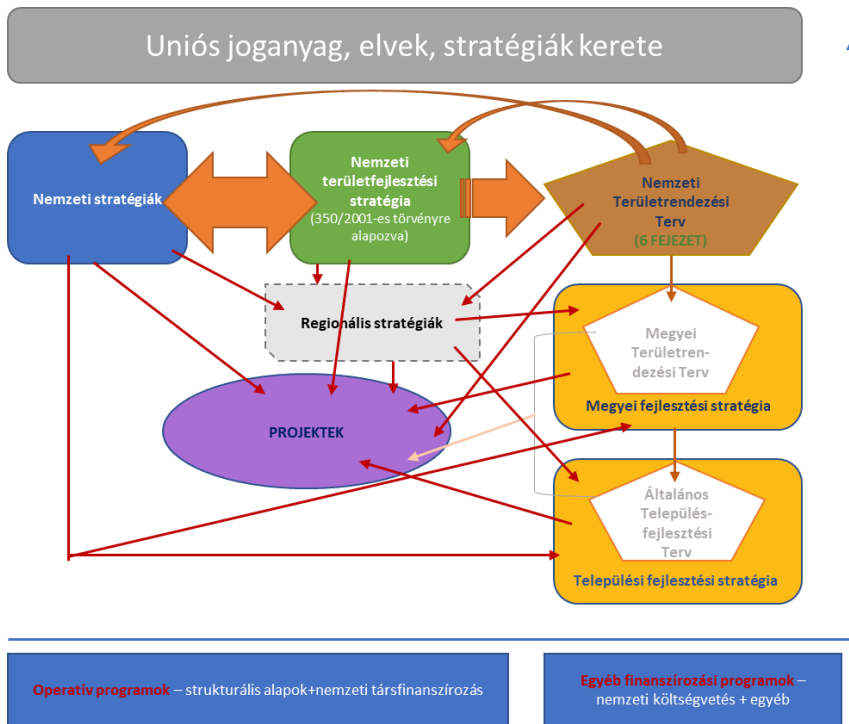
nemzeti szintű tervekkel voltak kompatibilisek, mintsem a regionálissal. Szintén egy fejlesztési területi szintet lépett a vizsgált helyi, azaz Nagyvárad stratégiájának egymásba illeszthetősége, mivel a regionális és nemzeti szintű tervezési dokumentumok célkitűzéseivel magasabb fokon egyezett, mintsem a megyei vonatkozású stratégiával. Mindazonáltal, erőteljes ágazati szemlélet mutatkozott regionális és lokális szinten a 2007-2013-as időszakban, melyet némileg oldott a megyei szintű stratégiába beemelt területi szemlélet. Tovább rontja a területi szempont érvényesülését mindezek mellett, a megyei és megyeszékhelyi, hatályos, területfejlesztési és területrendezési tervek hiánya, mely szintén utal egyrészt az ágazati megközelítés dominanciájára, másrészt a pályázati rendszer által megkövetelt előfeltételekre való fókuszra egy integrált és fenntartható fejlesztési orientáció helyett.

6. Tézis: A területfejlesztési és stratégiai keretrendszer vertikális kompatibilitása esetén a bottom-up tervezéssel szemben egyértelműen a top-down stílus érvényesül a dokumentumok kialakításánál, mely a helyi erőforrásokra épülő, alulról szerveződő elképzelések beépítését gátolja.

A területfejlesztési és stratégiai keretrendszer vertikális kompatibilitásának vizsgálatában lokális szinten hiányosságok mutatkoztak a területfejlesztési és területrendezési stratégiák esetén. A 4. ábra szemlélteti a tervezés vertikális és horizontális észlelt kapcsolatrendszerét, ami rávilágít a fejlesztési keret hiányosságaira is, melyek a lokális, azaz a megye területrendezési és a megyeszékhely urbanisztikai terve esetén jelentkezett.

Az ágazati és területi tervezés integritásának tekintetében, a nemzeti szint horizontális vizsgálatára nézve az alapdokumentumok alapvetőleg szinkronban voltak egymással. Mindazonáltal a Nemzeti Területrendezési Terv 3. és 6. fejezeti között némi összeegyeztethetlenség is felmerült az örökségek jelenlétének meghatározásában az önkormányzatok szintjén, amit érdemes lenne áttekinteni a területrendezési terv koherenciája miatt.

A regionális szint esetén, az ország regionalizációs folyamatából és régiók intézményeinek jogköréből adódóan, a területfejlesztési stratégiai tervezés a nemzeti szinten lehatárolt különleges státusú területeket érinti, melyek nem egyeznek meg a fejlesztési régiók határaitól, illetve a Regionális Fejlesztési Ügynökség nincs felruházva tervezési hatáskörrel a 350/2001-es törvény értelmében. Ennél fogva horizontális összeegyeztethetőség nem tárgyalható, viszont a vertikális kompatibilitását nézve ágazati és területi szempontból, a nemzeti szint lényegi koherenciájának köszönhetően, összeegyeztethető.

4. Ábra: A tervezés területi hierarchiájának észlelt szerkezete
Saját szerkesztés, a fejlesztési dokumentumok tartalomelemzése alapján

A megyei és helyi szint esetén, kérdéses, hogy a hatályba nem léptetett területrendezési terveket figyelembe lehet-e venni, ennek okán ismét nem feltétlenül tárgyalható a horizontális kapcsolat, bár amennyiben a megyei és megyeszékhelyi stratégia egyaránt lokáli szintnek tekinthető, akkor az kevésbé valósul meg, a vertikális egymásba illeszthetőség javára, melyek esetén mindegyik stratégiai dokumentumban a nemzeti célrendszerek emelkednek ki erőteljesen. Mindazonáltal, a megyei prioritások nem feltétlen kapcsolódtak a regionális célrendszerhez, ezzel a vertikális kompatibilitás folytonosságát megszakítva, mely top-down típusú tervezést jelöl. Szintén erre mutat a területi tervezés keret dokumentumainak hiánya, Bihar megye és Nagyvárad szintjén, így a nemzeti síkon megfogalmazott szempontok mellett a helyi érdekvéonyesítést szorította háttérbe.

Összességében a területi szemlélet hiánya, illetve a felülről lefelé irányuló tervezés negatívan befolyásolhatta a megye turizmusfejlesztésére irányuló törekvéseket, valamint a koherens és következetes fejlesztéspolitika nélkülözésével még az NTT-ben kiemelt, bár ott is ellentmondásosan, célterületekre irányuló turizmusfejlesztési beavatkozások körét sem határolták le kellőképpen.

7. Tézis: A területi töredezettség növelését eredményezték a ROP és Interreg fejlesztési programok a közvetlen és közvetett turizmusfejlesztési projektek által, 2007-2013 és 2014-2020 között egyaránt, mivel egyrészt városközpontúság jellemezte, másrészt nem támogatták a megyei fejlesztési stratégiában megnevezett területek turisztikai integrálását, ezáltal a területi koncentrátságot fokozták.

Annak ellenére, hogy mindkét időszak regionális fejlesztési stratégiájával összeegyeztethető célrendszer mentén épült fel a ROP és az Interreg, amely prioritási tengelyeik mentén pályázhattak az eligibilis szereplők, a célrendszereknek megfelelő, területi kohézió és versenyképesség felé aspirálva, a megvalósított vagy kivitelezési folyamatban levő projektek több szempontú egyenlőtlen megoszlása gátolhatta a célok elérését. Egyrészt mindkét program, mindkét programozási időszakon belül vizsgált közvetlen és közvetett turizmusfejlesztési projektjeit Nagyvárad és egyéb városok felülreprezentáltsága jellemezte, másrészt jelentős egyenlőtlen eloszlás mutatkozott a megye önkormányzatait összességében nézve. Azonban feltehető a kérdés, hogy a helyi gazdaságok diverzifikációját mennyire tudták szolgálni a városközpontúsággal. Mindazonáltal, a városcentrikus finanszírozott projektek ellenére a falusi önkormányzatok sikeresebbnek bizonyultak a lakosság arányos támogatottság tekintetében mindegyik program esetén. Az Interreg keretében mindegyik programozási időszakban Szalacs, míg a ROP esetén kiemelten Váradszentmárton önkormányzata tekinthető legfőbb nyertesnek a fajlagos értékek szerint.

Az Interreg programok esetén a városközpontúság mellett a megye nyugati határmentére összpontosultak első sorban a projektek célterületei, ezért a résztvevők önkormányzati szintű egyenlőtlen területi megoszlását lehetett megfigyelni a megyén belül, mely által a hegyvidéki önkormányzatok területeinek alulreprezentáltsága mutatható ki első sorban az ERFA támogatásból való részesülés tekintetében, de a desztináció típus területi síkján is. Rév képviselve volt mindkét programozási időszakban a hegyvidéki területek közül. A legtöbb falusi önkormányzat ráadásul vagy határmenti periférikus területen volt jelen vagy a városi önkormányzatok perifériájában volt található. Nagyobb sikerrel jártak a határon átnyúló kooperációk tekintetében a már létező testvértelepülési vagy egyéb jellegű kapcsolatokkal rendelkező önkormányzatok pályázói, az etnikai és kulturális stb. hasonlóságnak köszönhetően, mely szintén hozzájárult a vizsgált pályázatok egyenlőtlen területi eloszlásához.

Továbbá, a megyei stratégiában megfogalmazott területi felzárkóztatás, illetve a 2014-2020-as periódusban megjelölt jelentős desztinációvá válás, mint a megye önmaga, valamint az Erdélyi-szigethegység és Érmellék turisztikai fejlesztését célzó prioritások nem lettek a megvalósított projektek által támogatva, mivel mindkét ROP esetében Nagyvárad és Váradszentmárton területei jelentek meg egyik leghangsúlyosabban, melyek eddig is domináltak az elsődleges szuprastruktúra kiépíttségét tekintve is.

8. Tézis: Nem komplementer területi jelleg határozta meg a két programozási időszak projektjeinek eloszlását, a ROP-on belül nem jelent meg olyan célterület, mely az Interreg valamelyik vizsgált programja által ne részesült volna támogatásban.

Nem állapítható meg a tény, hogy a vizsgált projekt csoportok esetén a két operatív program kiegészítő jelleggel működött volna egymás mellett, mivel a ROP esetén a városi önkormányzatok túlsúlya mellett sem jelent meg olyan önkormányzat, mely az Interreg által nyújtott lehetőségekből ne profitált volna a vizsgált időszakok valamelyikében. Bár mindenképpen kiemelendő az a tény is, hogy a ROP nem összpontosított a határmenti önkormányzatok körére a közvetlen és közvetett turizmusfejlesztési projektek keretében, ellentétben az Interreg IV és V programmal, mely az előbbieken kiemelt partnerkapcsolatok függvényének is eleget kellett tyeen, másrészt az önrész finanszírozása a ROP nagyobb volumenű projektjein belül a kevésbé tőkeerős vagy hitelképes szereplőknek, kisebb költségvetésű önkormányzatoknak problematikus, esetleg kizáró ok lehetett.

5. ÖSSZEFOGLALÓ

Bihar megye turizmusának területi vonatkozásai összetettek, illetve részlegesen problematikus keretrendszerben vannak jelen. Az egységes idegenforgalmi imázs hiánya jellemezte a vizsgált 2005-2020 közötti periódust, melyet többek között válságidőszakok is befolyásoltak, valamint meghatározó tényező volt az ország uniós csatlakozása a fejlesztési stratégiák megfogalmazásának, illetve az operatív programok széleskörű hozzáférhetőségének szempontjából. Mindazonáltal, a többoldalú, jelentős területi koncentrációt nem sikerült ellensúlyozni a további potenciálok jelentősebb hasznosítása által, ami akár a fejlesztéspolitikai hiányosságokra, a horizontális és vertikális területi tervezés kapcsolatrendszerének akadozására, illetve a top-down tervezési modell hátrányaira utal. Másrészt, a földrajzi helyzetéből adódó határmentiség szintén háttérbe szorult, a belföldi turizmus számára kiemelt megyei desztinációk javára, mely hosszú távú fenntarthatósága egyrészt a külföldi konkurencia, másrészt az esetleges belföldi, egyre minőségibb szolgáltatást nyújtó, kínálattal szembeni versenyképesség vesztes miatt megkérdőjelezhető.

A projekt alapú fejlesztések prioritási rendszerhez való kapcsoltága felületesen, vagy másként fogalmazva, névlegesen jelentkezett, mivel a tengelyek mentén pályázott fejlesztések lényegében nem olyan területekre összpontosultak, melyek a fejlesztési stratégiákban, illetve területrendezés szemszögéből jelentős hangsúlyt kaptak, mint az integráció fő célterületei. Ennek értelmében, a döntéshozók lokális érdekeken és értékeken alapuló, területi szempontokat figyelembe vevő, első sorban területi tervezésen alapuló stratégiarendszert lenne szükséges kialakítani, az erőteljes ágazati szemléletű fejlesztés általi esetleges érdekellentétek elkerülése végett.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Abubakirovaa, A. – Syzdykovaa, A. – Kelesbayeva, D. - Dandayevaa, B. – Ermankulova, R. (2016): Place of Tourism in the Economy of Kazakhstan Republic. 3rd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM, 26-28 November 2015, Rome, Italy. *Procedia Economics and Finance*, 39 (2016), pp 3-6
2. Bădulescu, A. – Bădulescu, D. – Simuț, R.. (2018): The Complex Relationship between International Tourism Demand and Economic Growth: An Analysis on Central and Eastern European Economies. *Amfiteatru Economic*, 20(Special No. 12), pp. 935-950
3. Bădulescu, D. – Bădulescu, A. (2017): Rural tourism development through Cross-border Cooperation. The Case of Romanian-Hungarian Cross-border Area. *Eastern European Countryside*, 23 (1), pp. 191-208, Doi: 10.1515/eec-2017-0009
4. Canh, N. P. – Thanh, S. D. (2020): Domestic tourism spending and economic vulnerability, *Annals of Tourism Research*, 85 (103063), pp. 1-19, doi: 10.1016/j.annals.2020.103063
5. Dodescu, A. O. – Borma, A (2017): Cross-Border Cooperation Impact on Regional Tourism. The Case of Bihor County, *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences*, Tom. XXVI (2017), Issue 1, pp. 107-120
6. Draghici, C. C. – Pintilii, R. D. – Peptenatu, D. – Comanescu, L. G. – Sirodoev, I. (2015): The Role of SPA Tourism in the Development of Local Economies from Romania. 2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM, 30-31 October 2014, Prague, Czech Republic-, *Procedia Economics and Finance*, 23 (2015), pp 1573-1577
7. Dusek, T. – Kotosz, B. (2016): *Területi statisztika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 69-72. ISBN 978 963 05 9670 1
8. Henț, E.(2013): A Few Considerations Regarding Development Potential Of The Transborder Tourism. Case Study: Bihor - Hajdú-Bihar County, *Revista de turizm - studii si cercetari in turism / Journal of tourism - studies and research in tourism*, "Stefan cel Mare" University of Suceava, Romania, Faculty of Economics and Public Administrati–n - Economy, Business Administration and Tourism Department, vol. 15 (15), pp 35-40
9. Herman, G. V. – Deac, A. L. – Ciobotaru, A. M. – Andronach, I. C. – Loghin, V. – Ilie, A. M. (2016): The role of tourism in local economy development. Bihor County case study, *Urbanism. Architecture. Constructions*, 8 (3), pp. 265-274

10. Hoover, E. M. (1941): Interstate Redistribution of Population, 1850–1940, *The Journal of Economic History*, 1(02), pp. 199–205. DOI: doi:10.1017/s0022050700052980
11. INSSE (2023a): TUR10–B - Arrivals of tourists accommodated in the structure of tourists reception by type of accommodation, type of tourists, macroregions, development regions and counties. Forrás: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, Letöltés időpontja: 2023.01.20.
12. INSSE (2023b): TUR10–D - Staying overnight in the establishments of touristic reception by type of tourists, macroregions, development regions and counties. Forrás: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, Letöltés időpontja: 2023.01.20.
13. Jaliu, D.D. (2012): The effectiveness of public policies and structural funds in enhancing tourism development. The case of Romania, *Theoretical and Applied Economics*, Vol. XIX (2012), No. 12 (577), pp. 37-52
14. Lapsánszky, A. (szerk.) (2016): *Közigazgatási jog II.* [Digitális kiadás]. Wolters Kluwer Kft., Budapest. DOI: <https://doi.org/10.55413/9789632956244> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk51_316_p2#wk51_316_p2 (2022. 09. 03.)
15. Long, L. – Nucci, A. (1997): The Hoover Index of Population Concentration: A Correction and Update. *The Professional Geographer*, 49(4), pp. 431–440. DOI: doi:10.1111/0033-0124.00089
16. Michalkó, G. (2004): A turizmuselmélet alapjai, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 30-37, 90-107, 150-152, 189-191, 202-207. ISBN 978 963 9558 76 2. ISSN 1786-2310
17. Michalkó, G. (2007): A turizmuselmélet alapjai 2., átdolgozott kiadás, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 36-44, 94-108, 119-120, 152-154, 165-175, 191-193, 204-208. ISBN 963 9558 22 2. ISSN 1786-2310
18. Molnár, T. (2015): *Empirikus területi kutatások*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 191-195. ISBN 978 963 05 9598 1
19. Plan BH (2014): *Strategia pentru dezvoltarea durabilă a județului Bihor, pentru perioada 2014-2020*, Consiliul Județean Bihor și echipa de consultanți, pp. 138-161. Forrás: <https://docplayer.ro/147989905-Microsoft-word-strategia-pentru-dezvoltarea-durabila-a-judetului-bihor-pentru-perioada.html>, Megtekintés időpontja: 2021.04.12
20. Popoviciu, G. (2010): An analysis of developments in the Bihor (RO) – Hajdú-Bihar (H) Euroregion, *Revue Roumaine de Géographie/Romanian Journal of Geography*, 54 (1), pp. 61-67
21. Rechnitzer, J. – Smahó, M. (2011): *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 22-367

22. Rogerson, P. A. – Plane, D. A. (2012): The Hoover Index of Population Concentration and the Demographic Components of Change, *International Regional Science Review*, 36(1), pp. 97–114. DOI: doi:10.1177/0160017612440811
23. Smart, K. – Ma, E. – Qu, H. – Ding, L. (2021): COVID-19 impacts, coping strategies, and management reflection: A lodging industry case, *International Journal of Hospitality Management*, 94 (102859), pp. 1-14. DOI: doi.org/10.1016/j.ijhm.2021.102859
24. Süli-Zakar, I. (2003): 3.3. A határ menti területek (külső perifériák) fejlesztésének kérdései. In: Szerk. Süli-Zakar, I. (2003): A terület- és településfejlesztés alapjai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 234-270
25. Süli-Zakar, I. (2010): 3.4. A határ menti területek fejlesztése, az eurorégiók és az eurometropoliszok szerepe. In: A terület- és településfejlesztés alapjai II., Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 275-311
26. Török, I. (2019): Regional Inequalities in Romania Before and After the EU Accession, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 221, 012151, pp.1-8. DOI: doi:10.1088/1755-1315/221/1/012151

HITELESÍTETT PUBLIKÁCIÓS LISTA

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**

H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Nyilvántartási szám: DEENK/259/2023.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Czuczor Krisztina
Doktori Iskola: Földtudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10063833

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

1. **Czuczor, K.:** Bihar megyei idegenforgalmi szolgáltatók szerkezeti jellemzői, a vállalkozások térbeli vetületei.
Acta Carolus Robertus. 11 (2), 3-17, 2021. ISSN: 2062-8269.
DOI: <http://dx.doi.org/10.33032/acr.2624>

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

2. **Czuczor, K., Kozma, G., Dorogi, Z., Li, T., Radics, Z.:** The Comprehensive Analysis of the Network of Superstructure Based on Territorial Characteristics of Accommodation and Food and Beverage Service Providers Considering the Financial Crisis and COVID-19: The Case of Bihor County, Romania.
Sustainability. 15 (8), 1-28, 2023. ISSN: 2071-1050.
DOI: <http://dx.doi.org/10.3390/su15086759>
IF: 3.889 (2021)
3. **Czuczor, K., Kozma, G., Radics, Z.:** The territorial tourism development strategies and implemented cross border cooperation projects in Bihor County. An assessment of the 2007-2013 and 2014-2020 programming periods and exploitation of the EU funds from the point of view of tourism.
Geoj. Tourism Geosites. "Accepted by Publisher" (-), 1-20, 2023. ISSN: 2065-1198.

További közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

4. **Czuczor, K.:** Bihar megye turizmusának jellemzése.
Acta Carolus Robertus. 9 (1), 97-110, 2019. ISSN: 2062-8269.
DOI: <http://dx.doi.org/10.33032/acr.2019.9.1.97>

Magyar nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (2)

5. **Czuczor, K.:** A nagyváradi szállodapiac meghatározó tényezői.

Staféta. 2, 63-83, 2017. ISSN: 2501-8574.

6. **Czuczor, K.:** Bihar megye turizmusának fejlesztési stratégiái.

Staféta 1, 247-274, 2016.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

7. **Czuczor, K., Rusu, M.:** The EU Regional Frozen Conflicts and Territorial Disputes in Eastern Partnership (EaP) Countries. Case Study of Russian Pressure on the Black Sea Region Post-Soviet Countries.

Eurolimes. 2018 (25), 115-126, 2018. ISSN: 1841-9259.

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora: 3,889

A közlő folyóiratok összesített impakt faktora (az értekezés alapjául szolgáló közleményekre): 3,889

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2023.06.21.

Short thesis for the degree of doctor of philosophy (PhD)

**Territorial aspects of tourism development in
Bihar County**

by Krisztina Czuczor

Supervisor: Dr. Zsolt Radics

UNIVERSITY OF DEBRECEN

Doctoral School of Earth Sciences

Debrecen, 2023

1. INTRODUCTION

Tourism has got significant importance as one of the most dynamically growing economic sector worldwide, although its social and ecological impact is also considered. Since at the territorial dimension the socio-economic processes significantly affect the efficient exploitation of the local resources, the development of tourism is determined by these factors, which is also important in the transforming East-Central Europe. In this regard, the territorial capital, on the one hand, provides the basis of tourism development, on the other hand, decision-makers and economic actors, in this case the tourist service providers, play prominent role in development of local economies, generating employment, further investments, protection of environment and diminution of territorial and social inequalities.

Furthermore, tourism also plays a significant role in the context of operational programs financed by the European Union (Bădulescu – Bădulescu, 2017), as well as in the case of cross-border European integration, within the framework of several Euroregion (Süli-Zakar, 2003b, 2010c; Bădulescu – Bădulescu). However, the sector is also highly sensitive to external environmental influence, several unfavorable factors have determined its development direction in the last two decades, such as the 2008 economic crisis and the Covid-19 pandemic, also geopolitical conflicts and wars. Moreover, the diversity of territorial capital could be considered as resources, in case of tourism development these are indispensable to some extent, although their composition and concentration may vary within the framework of a delimited territorial unit, even for a country or region, but also for a county or settlement (Rechnitzer-Smahó, 2011). Therefore, a consistent and comprehensive strategic development approach is essential for building a resilient economy (Michalkó, 2004, 2007a; Jaliu, 2012), both at the national, regional and local territorial levels. However, complex territorial planning can effectively influence regional processes, since the sectoral approach alone cannot effectively eliminate the conflicts of interest between decision-makers at different planning levels, economic actors and local society (Lapsánsszky, 2016).

Within the framework of this thesis, I examined the territorial nature of the tourism development of Bihor County in Romania, on the one hand, because the territorial characteristics of tourism – whether we think of natural or anthropical potentials – are present in a complex and unique way (Dodescu – Borma, 2017). On the other hand, based on this capital, the tourism of Bihor could even grow into a leading economic sector, following the aspects of sustainability, alongside appropriate territorial strategic planning and related integrated investments. The tourism of Bihor county could be characterized by very complex territoriality, since following the exploration of the conditions for the operational framework of tourism, as a base of shaping development policies (Rechnitzer - Smahó, 2011), the directions of strategic objectives defined by decision makers, also the distribution and nature of the implemented development projects have an impact over successful operation of this particular sector at the level of the county, but also at the level of destinations within it. In addition, the location of the county, on the western side of Romania and bordering Hungary, creates the

geographical basis for multidimensional development of tourism, although the already applied development programs and policies did not succeed in dynamical cohesion of the tourism of Bihor.

In this regard, I considered the framework of directions of the strategic objectives and the horizontal and vertical compatibility of the different hierarchical levels of planning to be particularly important in the investigation of the territorial tourism development of Bihor, as it may give us an explanation about the origin of the issues raised above. Furthermore, I regard the territorial delimitation of the tourism potential as a framework condition on which the supply of this sector is based, as well as the structural characteristics of the accommodation and food and beverage service providers, distinguished between the local economic actors within tourism, since they form the basic criteria of a destination. All of these are integral parts of the territorial system of Bihor, but they function depending on the general infrastructural provision provided by the public sector. The operational programs have opened up various opportunities for the public, private and civil spheres, which cannot be neglected in terms of the provision and development of previous mentioned features and general business environment, and also the effects of cross-border partnerships over the development of tourism were already discussed by several academics, mostly in case of Bihor – Hajdú-Bihar Euroregion (Popoviciu, 2010; Henț, 2013; Bădulescu – Bădulescu, 2017).

2. RESEARCH QUESTIONS, AIMS, HYPOTHESIS

After reviewing the literature and completing the first stages of field investigation, I formulated my main research questions, as well as the related goals and hypotheses in order to examine the territoriality of the tourism development of Bihor County, which are presented in the following table.

Research questions, objectives and hypotheses

Research questions (Q)	Objectives (O)	Hypotheses
Q1. Which are the highlighted areas in case of tourism in Bihor County and how could they be delimited?	O1. The presentation of main characteristics of tourism in Bihor County and the trends of tourism supply. O2. The delimitation of areas with high potential and the (potential) destinations of the county.	H1. The trends of tourism in Bihor County corresponds to the national general tendencies of the sector. H2. The areas frequented by tourists are concentrated around the spa resorts and larger cities of Bihor.
Q2. Which are the territorial characteristics of the primary superstructure in Bihor (and to what extent was it	O3. The presentation of the transformation of structure of accommodation service providers within Bihor	H3. The primary superstructure of Bihor County is aligned with the tradition-ally known tourist destinations; therefore, it is

<p>affected by financial crisis of 2008 and Covid-19 pandemic)?</p>	<p>County between 2005-2020. O4. The presentation of the transformation of structure of food and beverage service providers within Bihor County between 2005-2020.</p>	<p>concentrated within Oradea and Sânmartin. H4. Indicators of territorial inequalities of primary superstructure of Bihor County showed increasing trends within the examined periods of financial crises and Covid-19. H5. The examined periods of crisis mainly affected the primary superstructure of rural areas, causing decline in the main indexes.</p>
<p>Q3. What correlation can be observed between territorial development and the development of tourism within Bihor County?</p>	<p>O5. The presentation of the importance and role of tourism developments within territorial development interventions. O6. The presentation of the importance and role of the tourism development goals of Bihor within the territorial development strategies.</p>	<p>H6. The documents and strategies for tourism development concerning Bihor County are primarily sectorial in nature and do not formulate territorial goals or include territorial specifics. H7. The strategical plans and territorial strategies for tourism development concerning Bihor County could be primarily characterized by vertical rather than horizontal connections.</p>
<p>Q4. Which are the directions of initiatives regarding the development of tourism at the level of local administrative unites of Bihor County?</p>	<p>O7. The review and analyzation of the synergies and implementation of tourism development strategies regarding Bihor County. O8. The presentation and evaluation of the territorial characteristics of the EU-supported tourism development projects, implemented in Bihor County, within the framework of ROP and Interreg.</p>	<p>H8. The development projects were implemented according to the priorities of the strategies for the development of tourism. H9. The tourism development projects of the period 2007-2020 show significant territorial concentration. H10. Complementary adaptation of ROP and Interreg was realized along the tourism development projects within Bihor County.</p>

Own edited table

3. METHODS AND ANALYSIS

In order to prepare my doctoral thesis, I relied on secondary data sources and carried out desk research, which I determined according to my four main groups of research questions, using the following main methods and tools:

- Firstly, I performed a statistical database analysis, using the method of linear time series analysis in the case of tourism demand, based on the statistics provided by the *UNWTO* (World Tourism Organization), the *WTTC* (World Travel and Tourism Council) and the *INSSE* (Romanian National Statistical Institute) at the international, national and county levels for two main indicators, i.e. the number of tourist arrivals and overnight stays, evaluating the changes of trends, both in the case of domestic and international tourism, in a thirty-year outlook. Furthermore, I examined the statistics of tourism supply and demand for Bihor County, for Oradea, for potential tourist destination types, and for the type of accommodations, within the period of 2005-2020, highlighting the trends of the 2008 economic crisis and the first year of Covid-19, also defining the most frequented local administrative unites in terms of tourism.
- I realized three types of delimitation of tourist destinations at the level LAU within Bihor County, the chosen level of territorial unites could be justified by the fact that the smallest size of administrative division, within national statistics, include only local self-governments, that contains group of settlements at the level of LAU. Furthermore, I delimited the first potential destination type according to chapter VIII. of the *National Spatial Plan* for defining areas with tourist resources, that is approved by *Government Emergency Ordinance No. 142/2008* which is approbated by *Law No. 190/2009*, including supplementations, for the municipalities marked with a high or very high concentration of tourism resources. Then I compared these territories to nationally denominated destinations of Bihor by *Ordinance No. 852/2008*, that contained a very few target areas until 2020, with the dominance of health and spa tourism destination types. Afterwards, my second method of delimitation concluded the potential destination delineation along the main four river basins of the LAU level of Bihor, according to their geographical location, taking into account their position along the rivers and their influents. In this regard, the particular LAUs did not necessarily coincide with the topographical landscape unit classification, but according to the demarcation, they form geographically contiguous areas. The basis of my third classification method lays on the geographical location, the tourist resources, the rank of the settlements, the relief conditions, and the settlement milieu of the LAUs, treating them as separate units, which did not necessarily form geographically contiguous areas. Although, I did not exclude possible complementary nature of the offer between LAUs, in order to create complex

tour packages. I displayed the results of each delimitation category using *GIS methods* within ArcMAP 10.4.1. software.

- The collection and evaluation of data of primary superstructure relied on desk research, firstly, based on data from the *Ministry of Public Finance* and *Lista Firmelor din România* (Listafirme.ro), which contain financial and other detailed information about existing enterprises on the level of Bihor County and the LAU of the county for the period of 2005–2020 that were established and active in Romania until 30 June 2021, in order to examine the effects of financial crisis and Covid-19. I created two own datasets with the inventory of businesses within Bihor County in accordance to NACE codes and the location of the enterprises, one for businesses with NACE code 55—Accommodation and the other with the NACE code 56—Food-and-Beverage Service Activities, both of which were divided into subcategories within their classes. The collected information contained the name, location, date of establishment, NACE code, turnover, and average annual number of employees of the enterprises. I integrated the dataset with four additional online databases in the case of incomplete details: *Lista-Firme-Romania* (ListaFirmeRomania, 2021), *Risco* (Risco, 2021), *Termene* (Termene, 2021), and *Totalfirme* (Totalfirme, 2021). As a result, I collected data about 385 accommodation service providers and 1066 food-and-beverage service providers that were found to be active businesses. The examined entities were established between 1989–2020.
- I analyzed the database of firms using quantitative methods, firstly I performed a linear time series analysis of the sales revenue and average annual number of employees for the period 2005-2020, at the level of LAU and then according to my third delimitation methods of potential destination types and at the level of Oradea. Accordingly, I also received information about the weight of potential destination types and the development of their different trends. I used Microsoft Office Excel 2019 to analyze data. Furthermore, the multidimensional territorial distribution of the examined type of enterprises was analyzed, evaluated, and visualized on the level of local governments within Bihor County and according to my third method of delimitation of destinations using cartographical methods in ArcGIS 10.4.1 mapping software. Subsequently, I choose the widely used method of the Hoover index (Hoover, 1941; Long – Nucci, 1997; Rogerson, 2012; Molnár, 2015; Dusek – Kotosz, 2016; Török, 2019) using firstly for the measurement of the territorial concentration of both types of enterprises, which enabled me the evaluation of territorial inequalities based on the turnovers and populations of the local governments projected to Bihor County. Secondly, I applied Hoover-index method as an efficiency indicator of the businesses considering their turnover and the average annual number of employees at the county level. The use of the abovementioned, uniquely determined, alternative variants of the widely used Hoover index over other methods of analysis regarding territorial concentration is justified by the simplicity and comprehensibility of the

methodology that easily enabled me the replacement of factors, thus providing the opportunity for alternative interpretations, as well as the ability to collate the results within the examined timeframe. Furthermore, in the case of the examination of territorial concentration by the Hoover index, the use of the population number on the level of the LAU as a parameter of dimension contributed to the comparability of localities, eliminating the effects of distortion caused by differences in extents of localities.

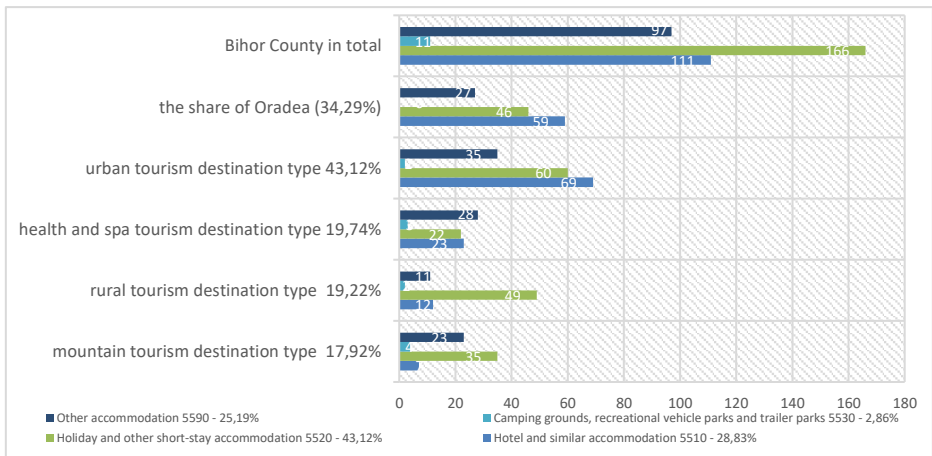
- I carried out a content analysis of the sectoral and territorial development strategies and plans based on 11 development strategies and 12 territorial development strategies, spatial plans and official documents relating to development of tourism, at the national, regional, county and local levels, in which cases I separated a group of objectives directly and indirectly related to tourism development. I defined the systematization of the complex objectives for direct tourism development along six main themes: diversification and development of the offer; protection and exploitation of natural, cultural and built heritage; marketing activities; improving the tourism management system; rehabilitation and maintenance of the natural and built environment; improving the business environment of tourism service providers. The two main groups of objectives indirectly related to tourism development are the establishment of basic conditions relying on technical and public infrastructure, and the range of objectives for reducing environmental risk factors.
- I examined the goals defined along the priority axes of the Interreg IV HU-RO and V RO-HU, as well as the ROP programs for 2007-2013 and 2014-2020 programming periods, through a comparative analysis within the framework of the target system for indirect and direct tourism development delineated in case of abovementioned strategy analysis. Subsequently, I performed a content analysis of the range of winning and funded projects along all priority axes, as a result of which I built a total of eight databases for the group of projects aimed at direct and indirect tourism development. In the data series, I included the name of the projects, priority axis, main content, name and location of the applicants, the total budget of the projects, the amount of grants from the European Regional Development Fund (ERDF), the amount of national funding, the eligible and non-eligible costs. After that, I aggregated the number of projects with their financial data to the LAU level, then ranked the LAUs by the number of projects and sum of ERDF aids. Finally, using GIS methods, I illustrated the spatial distribution of the number of projects and the aggregated ERDF support on level of LAU, using ArcMAP 10.4.1. software. In order to compare LAU proportionally, I considered the amount of support aggregated to the LAU level in proportion of the population of LAU, then ranked LAUs again, afterwards, I illustrated the spatial distribution in this regard of aids making a comparison between aggregated and proportional values of LAUs.

4. RESULTS

1. The trends of tourism demand and supply of Bihor County converge toward the national trends, regarding both tourist arrivals and overnight stays, as well as the characteristics of the expansion of accommodation superstructure.

The economic, social and political factors, that significantly negatively affected the Romanian tourism industry, also affected the development of tourism in Bihor County, which is partly due to the fact that it has been characterized by a similar sector structure in the last three decades. On the one hand, domestic tourism is represented with more than 80% of the demand, both nationally and county-wise, so the economic recession and the decrease in purchasing power led to a drastic drop in demand despite the qualitative and quantitative development of the supply. On the other hand, in both cases, one of the highest tourist arrival rates was measured in 1990, after which the indexes showed significant relapse and until 2018, when they overtook in number of arrivals, however, the overnight stays still remained below the values of the base year. In addition, as a result of the demand trend analysis regarding to the period of 2005-2020, both nationally and in the level of the county, Covid-19 generated a more significant decline in tourist arrivals and also in overnight stays than the economic crisis of 2008.

Furthermore, in the case of classic destinations of the country, for instance, the seaside, or spa and medical resorts of Bihor, which possessed outdated superstructure of the 1990s with poor quality and uncompetitive prices of services, the demand reduced. At the national level, other types of destinations in rural and mountainous areas have gained strength in the market, with the increase of accommodation providers, especially in the case of tourist and agro-tourism guesthouses with the lowest number of beds per service unit. Nevertheless, at the same time other types of domestic destinations positioned themselves, including in the field of rural tourism and in the case of mountain areas, with an expansion of the number of boarding houses, mainly tourist and agrotourism pensions, which also contributed to the sustainable development of tourism in general, although they offer the least capacity per entities. In Bihor County, the number of these two types of accommodation providers also dynamically increased, especially after 2010, that is proved by statistical data, on the one hand. On the other hand, following the analysis of database of firms, the rate of entities, within NACE group, had the highest value with 43.12% in 2020, with dominant presence in case of rural and mountainous destination types.

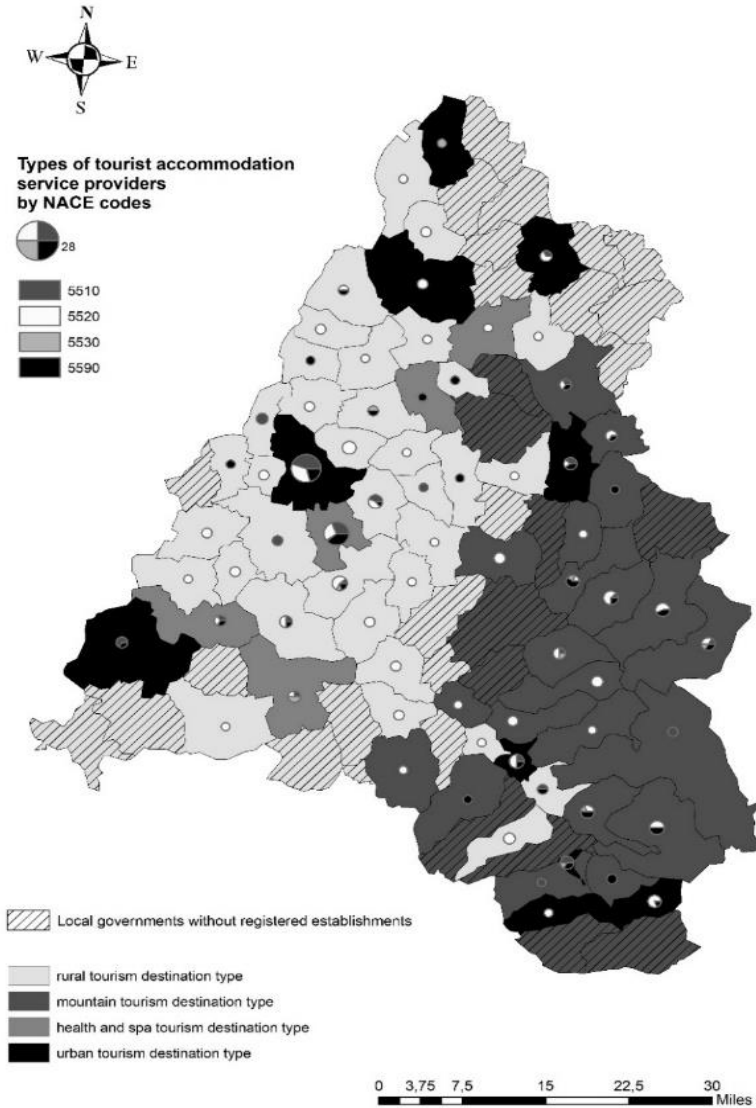
1. Figure: Division of accommodation service providers by NACE codes on the level of potential tourism destination types, Oradea and Bihor County (by number and share of entities)
Own edited based on Czuczor, 2021

The division of accommodation structure by group of activity type, according NACE 55, and on potential destination types are shown in 1. figure, which confirms the abovementioned characteristics of the supply.

2. There is significant territorial concentration in tourism performance, which was primarily caused by the distribution of the formerly established superstructure, but also by the concentration of demand between 2005-2020.

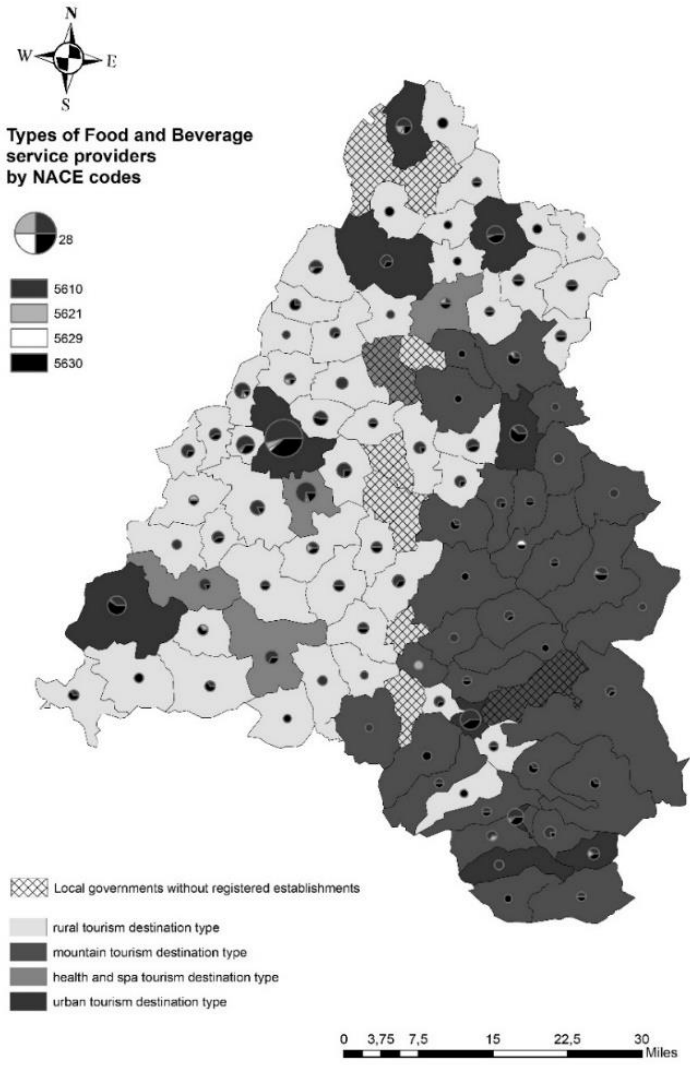
The primary superstructure of Bihor, regarding accommodation service providers, faced significant development both in terms of quantity and territorial distribution between 2005-2020, although Oradea and Sânmartin still played an exceptionally central role with overrepresented values. In the case of food and beverage service providers, an outstanding development was also perceived, but in this case only Oradea showed significant central role. Although, Sânmartin followed it in the number and financial data of entities, as second most important LAU, the results rather converged to LAUs with low share of efficiency, than to results within Oradea.

The 2. figure shows the division of accommodation service providers by LAU, potential destination types and NACE codes.

2. Figure: Territorial division of tourist accommodation service providers in 2020 by NACE codes on the level of potential destination types and local governments of Bihor County
Own edited based on Czuczor, 2021

The territorial division and structure of food and beverage service providers are illustrated by Figure no. 3 in accordance to NACE codes on the level of LAU and potential destination types, in 2020.

3. Figure: Territorial division of food and beverage service providers in 2020 by NACE codes on the level of potential destination types and local governments of Bihor County
Own edited based on Czuczor, 2021

In the case of the territorial distribution illustrated by Figures 2 and 3, the service providers, functioning in the two central area, determined the development of trends of the county, both in terms of turnover and case of average annual number of employees, in the entire period of 2005-2020.

Regarding the territorial distribution of service providers, the application of the method of Hoover-index also confirmed the high degree of territorial concentration for both accommodation and food and beverage service providers. Although, the concentration was more intense for accommodation service providers with values between 56-64, while in the case of food and beverage service providers the values fluctuated between 39-45, for the period of 2005-2020.

In case of the characteristics of tourist demand, regarding tourist arrivals, the county seat and Sânmartin owned between 80-90% of the proportion of arrivals throughout the entire period, and for overnight stays, these two LAU summed up to between 87-93% of share of Bihor. Nevertheless, the fact that Băile-Felix, within the LAU of Sânmartin, was determined as the only tourist destination of national importance demarcated at the national level until 2020, with which it received special emphasis as a target area for domestic tourism, and Băile 1 Mai was considered as a destination of local interest, within the same LAU.

Furthermore, peripheral areas appeared only in case of potential mountain and/or rural tourist destination types. Although, the indicators of the demand, excluding the two core areas of urban and health and spa destination categories, for the remained LAUs, despite some kind of existing level of primary superstructures, converged towards the data of mountain and rural destination types in total.

In conclusion, in case of the two outstanding destinations between 2005-2020, Oradea had the most registered accommodation and food and beverage service provider units, also the most tourist arrivals were registered between 2015-2020. However, the competition with Sânmartin were really sharp, although in case of the turnover and average annual number of employees of the accommodation service providers the values of Sânmartin were far above of the values of the county seat. Moreover, in case of overnight stays, also Sânmartin had better results with a share of between 59-84% of total overnight stays in Bihor, through the entire examined period.

3. The primary superstructure of Bihor showed significant concentration on Oradea and Sânmartin, therefore the trends of the county were determined by the values of these two LAUs, which has not changed significantly over the examined period. However, during periods of crisis, these areas were characterized by more significant decline than the LAUs of rural and mountainous potential destination types.

On the one hand, the economic crisis and the pandemic had negative impact on the efficiency and development of accommodation and food and beverage service providers. On the other hand, Covid-19 generated a much more intense decline in turnover and in the annual average number of employees, which in the case of

accommodation providers reduced the value of the indicators below the values of 2016, and in the case of food and beverage service providers below the values of 2017, interrupting the constant growth that started in 2014 for both type of firms.

The significant territorial concentration, measured by the Hoover index, occurred due to the central role of Oradea and Sânmartin, in terms of the number of service providers and their outlier economic indicators, during the entire examined period. As a result, these LAUs appeared with trends-shaping indexes within the county. Among accommodation service providers both Oradea and Sânmartin were significant, although Váradszentmárton had more outstanding data due to its share of more than 50% within Bihor in terms of turnover and average annual number of employees in 2020. In addition, Oradea had over 25% share of these indicators county-wide. However, in the case of food and beverage service providers, this phenomenon applied only for Nagyvárad, with a share of over 58% of turnover and average annual number of employees of Bihor. In this regard, due to high representation of Oradea and Sânmartin, the highest decline of values could be measured within periods of crisis, determining the overall trends of Bihor, although Covid-19 had a more intense negative impact than the economic crisis of 2008. On the one hand, the pandemic caused 36,23% drop in turnover of accommodation service providers, compared to the 3,53% decrease measured in 2009, and 33,22% decrease in case of food and beverage service providers compared to 2,5% decrease of turnover in 2009. On the other hand, the 8,27% decrease caused by Covid-19 in the average annual number of employees of accommodation service providers in comparison to 2,12% decline in 2009 and 15,65% decrease of the values in case of food and beverage service providers in 2020, compared to the moderate growth of 2009 with 0,27% also justify the more negative effects of the pandemics across Bihor.

In conclusion, the territorial concentration of tourist accommodation service providers gradually increased from 2017 to 2020, and the pandemic did not change the trends, but the 2008 financial crisis did not reverse the trends either. In the case of food and beverage service providers, the results showed decreasing values after 2015, and the Hoover index points reached the most favorable value in 2020 due to the fact that Covid-19 caused a significant drop in turnover in the case of the Oradea, which resulted in decrease of outlier values, that positively influenced the change of territorial inequalities, reducing the degree of concentration.

4. The Hoover index, in addition to its field of application known from the literature, is suitable for measuring changes in efficiency over time, which could be interpreted as a new result in terms of methodology.

Applied to the company database of the primary superstructure of Bihor County, for the two main groups of service providers, I explained the new application possibility of the Hoover index, since in addition to its common uses, it is also suitable for measuring the change in efficiency over time, which could be interpreted as a new methodological result, examining the development of the proportional turnover of the

companies on average annual number of employees. As a result, I was able to follow the changes in the efficiency of the examined firms between 2005-2020, covering the period of economic crisis and the first year of the pandemic, at the level of Bihor.

As a result, the values of efficiency showed fluctuation, different trends could be observed between the two groups of service providers. In the case of accommodation service providers, an improving trend was present between 2014 and 2019, which was significantly influenced in a negative direction by the pandemic, while the economic crisis of 2008 did not influence the direction of trends. In the case of food and beverage service providers, there appeared a continuous decrease in efficiency after 2017, which tendency did not change with the first year of the pandemic, while after the economic crisis, the values showed fluctuation.

In conclusion, the pandemic had a higher negative impact on the range of accommodation service providers, however, based on the efficiency indicator, they still had better values compared to food and beverage service providers.

5. The priority structure for tourism development of strategies, examined at the national, regional, county and local levels, mainly used a sectorial development approach, but after 2014 a certain territorial angle could be observed.

Most of the strategic documents were prepared for the first time for the 2007-2013 programming period, meeting the EU's expectations and as a basis for the development of operational programs, thus providing access to funding sources. In the case of the strategies examined at the national level, both the sectorial and the territorial approach appeared, however, the Master Plan for the National Tourism Development of Romania 2007-2026 primarily contains sectorial approach, taking into account competitiveness and other economic aspects. Moving towards subordinated territorial levels, the regional strategy based tourism development less on competitiveness than on sustainability and the development of rural areas, and the marketing activities, highlighted at the national level, including tourism image formation, were not particularly emphasized. The development strategy of Bihor County for 2007-2013 programming period, emphasized the marketing aspects of tourism, according to the national level. Nevertheless, the development plan of Bihor discussed the improvement of tourism in a sectorial approach, which formulated a set of goals compatible with the national development documents to a greater extent and more broadly than with priorities of regional strategy.

Oradea was not given a prominent role in the strategy of the county, but it had its own plan, which discussed the development of tourism within the framework of economic development objectives, and did not emphasize the various tourism marketing activities, human resources training, organization of programs, etc., in contrast to the plan of Bihor. As a result, the tourism development priorities of the urban development of Oradea could only be partially corresponded the objectives of the strategic documents of the county, also with plans at regional and national level.

In case of the 2014-2020 programming period, the national strategies also approached the tourism development priorities proportionally from a sectorial and

territorial point of view, however, the objectives of the North-West Regional Strategy were more compatible with the sectoral approach, in which marketing also played a prominent role. The development strategy of Bihor County and the regional development strategy are not compatible at several points due to the inclusion of the strengthening territorial approach at the level of the county, which highlighted the tourism development of Apuseni Mountains and Valea Ierului. According to this, the plan of Bihor again converged towards the strategies present at the national level, however, the urban areas were not highlighted in this period either, also the utilization of the thermal potential for medical tourism was not given a prominent role, compared to the previous programming period. From the point of view of the tourism aspects of development plan of Oradea, it is also more compatible with national and regional plans than with the priorities of the county, although the promotion and diversification of services can be interpreted as a common cross section.

As a conclusion, in the case of the hierarchical compatibility of the strategic documents, only a partial succession could be observed between territorial development levels, i.e. the strategies of the county were more compatible with the plans at national level than with priorities at regional level. The compatibility of the examined strategies at local level, which concluded the plans of Oradea, was also partially realized, as with the priorities of planning documents at regional and national level showed compatibility to a higher degree than in case of the county-related strategies. Nevertheless, a strong sectoral approach was shown at the regional and local level for 2007-2013 programming period, which was compensated in some extent by the territorial approach included in the strategy for Bihor County for 2014-2020 programming period. Additionally, the validity and viability of the territorial aspect is further worsened by the lack of valid spatial and urban plans, that also suggest the dominance of the sectoral approach on the one hand, and to the focus on the basic conditions required by the tender system for using the funds, instead of an integrated and sustainable development orientation, on the other hand.

6. In the case of vertical compatibility of the territorial development and strategic framework, the 'top-down' style clearly prevails in the creation of documents, as opposed to 'bottom-up' planning, which prevents the incorporation of local, emerging initiatives based on local resources.

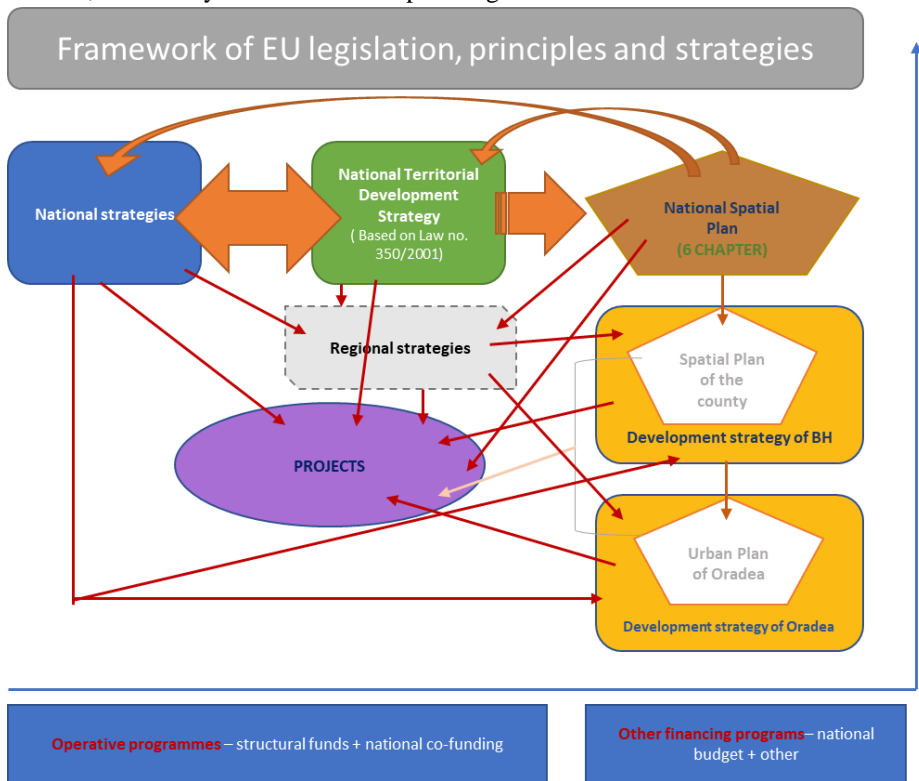
During the examination of the vertical compatibility of the territorial development and strategic framework, deficiencies were found at the local level in the case of spatial and urban plans. Figure 4 illustrates the vertical and horizontal perceived structure of relationships of the framework of strategical planning.

The perceived structure of relationships, illustrated by 4. figure, also demonstrated the deficiencies of the framework of strategical planning which appeared in case of local level of territorial and spatial planning, regarding Bihor County and Oradea.

Regarding the integrity of the sectoral and territorial planning, the basic documents were basically in sync with each other in terms of the horizontal examination of the

national level. Nevertheless, between Chapters 3 and 6 of the National Spatial Plan (NSP), some inconsistencies arose in establishing the presence and distinction of natural and anthropical heritages at the LAU level, which should be revised for coherent spatial planning.

In the case of the regional level, due to the Romanian regionalization process and the limitation of authority of the regions, regional development strategic planning affects areas with special status demarcated at the national level, which do not coincide with the borders of the development regions. Furthermore, the Regional Development Agencies do not have authority for territorial planning in accordance with Law no. 350/2001. Therefore, the examination of horizontal compatibility is not possible, but vertical compatibility of development strategies from both sectoral and territorial point of view, enabled by the coherence of planning framework of the national level.

4. Figure: The perceived hierarchy system of territorial planning regarding Bihor County
Own edited, based on content analysis of development plans

In the case of the level of county and Oradea, the question could be raised whether spatial plans without validation are considerable for examining horizontal relationships. Although, if the strategies of the county and county seat would be considered solely, both in the representation of local level, then the deficiencies of coherence could be

observed, in favor of vertical compatibility, in which case the national priority systems was more profoundly embedded in each strategic document. Nevertheless, the priorities of Bihor County poorly related to the regional target system, thereby breaking the continuity of vertical compatibility, which indicates a 'top-down' planning orientation. This is also indicated by the lack of basic spatial planning documents at the level of Bihor County and Oradea, adversely affecting the incorporation of emerging, 'bottom-up' ideas, based on the local resources, into the strategies. Figure no. 4 illustrates the perceived planning hierarchy system based on the content analysis of strategies and plans.

In conclusion, the lack of a territorial approach and 'top-down' planning orientation could exert a negative impact on the effective tourism development of Bihor, furthermore, the absence of a coherent and consistent development policy could cause loss of efficiency in case of application of objectives of tourism development interventions included in NSP, despite the eventual controversies amongst the national plans.

7. The ROP and Interreg development programs, through direct and indirect tourism development projects for the programming periods of 2007-2013 and 2014-2020, resulted in an increase in territorial fragmentation, as they were characterized by predominant urban focus on the one hand, and on the other hand, they did not support the integration of delimited areas by development strategies of Bihor from the point of view of tourism, thereby territorial concentration was enhanced.

Despite the fact that the ROP and Interreg were designed according to the target system of regional development strategies of both programming periods, also the eligible actors could only apply along their priority axes, within the framework of the aspiration of decision makers of territorial cohesion and competitiveness in accordance to priorities, the unequal distribution of winner and implemented projects hindered the achievement of goals. On the one hand, the direct and indirect tourism development projects examined within both programming periods were characterized by the overrepresentation of Oradea and other cities. However, the question could be raised to what extent the diversification of local economies could be served by city-centeredness. Nevertheless, despite the urban focus within funded projects, the villages proved to be more successful in terms of aids in proportion of the population for each programme. Within the framework of Interreg, the local government of Sălacea, and in case of ROP, the local government of Sânmartin could be considered the main winners of programmes for both periods, according to the aids in proportion of the population.

In the case of the Interreg programmes, in addition to urban focus, the locations of financed projects were primarily concentrated on the western border of the county, causing territorial inequalities in distribution of the participants at the level of LAUs within Bihor. In this regard the under-representation of the mountainous areas could be observed, primarily in terms of gaining ERDF support, but also territorially within this potential destination type. Vadu Crișului was represented within the mountain

destination category, in both programming periods. In addition, most local governments of villages were either present in border peripheral areas or were located on the periphery of urban local governments. In terms of cross-border cooperation, applicants with already existing sister city/county relationships or other types of relations, based on similar ethnical, cultural, etc. values, were more successful, that also contributed to the uneven territorial distribution of the examined projects.

Furthermore, the territorial integration, the objective of becoming a significant destination at the level Bihor, as well as the priorities aimed the tourism development of the Transylvanian Mountains and Valea Ierului, were not supported by the implemented projects, since in the case of both ROPs the areas of Oradea and Sânmartin appeared most prominently, and these LAUs have dominated during the entire examined period of time.

8. The distribution of the projects of the two programming periods was determined by a non-complementary territorial character, since did not appeared LAU within the ROP that was not present within one of the examined programs of Interreg, in the field of tourism.

It cannot be established that in case of the examined project groups, the two operative programs would have worked in a complementary manner, since in the case of the ROP, even with the predominance of urban areas, there appeared no local government that did not benefit from the opportunities provided by Interreg in one of the two programming periods. Although, on the one hand, ROP did not focus on the range of border LAUs within the framework of direct and indirect tourism development projects, in contrast to the Interreg IV and V programmes, which had to meet the requirements of partnerships-based tendering. On the other hand, the own contribution of applicants within the larger-scale projects of ROP, could cause inclusion for actors with lower budgets or credit limit.

5. SUMMARY

The territorial aspects of tourism in Bihor County are present in a complex and partially problematic framework. The examined period between 2005-2020 was characterized by a lack of a uniform tourism image, that was also influenced by periods of crisis besides other negative impacts, and the country's accession to the EU was a determining factor in terms of the formulation of development strategies and the wide accessibility of operational programs. Nevertheless, the multilateral, significant territorial concentration could not be compensated by a more efficient exploitation of the additional potentials, which could refer to the deficiencies of the development policy, the stuttering connection of horizontal and vertical spatial planning, or the disadvantages of the 'top-down' planning model. On the other hand, the frontier character of the county, due to its geographical location, was also neglected in front of domestic tourism, which long-term sustainability and competitiveness could be

jeopardized by foreign supply or domestic supply of other regions, that may provide increasingly high-quality services.

The connection of the project-based developments to the priority system have been superficially or, in other terms, nominally realized, since the developments, tendered according to the priority axes, were essentially not focused on areas that received significant attention within development strategies or spatial plans as main target areas of integration. Accordingly, a local resources and interests based, territorial aspects focused and territorial planning based development policy should be realized by decision makers in order to avoid possible conflicts of interest caused by strong sectoral oriented development.

BIBLIOGRAPHY

1. Abubakirovaa, A. – Syzdykova, A. – Kelesbayeva, D. - Dandayevaa, B. – Ermankulova, R. (2016): Place of Tourism in the Economy of Kazakhstan Republic. 3rd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM, 26-28 November 2015, Rome, Italy. *Procedia Economics and Finance*, 39 (2016), pp 3-6
2. Bădulescu, A. – Bădulescu, D. – Simuț, R.. (2018): The Complex Relationship between International Tourism Demand and Economic Growth: An Analysis on Central and Eastern European Economies. *Amfiteatru Economic*, 20(Special No. 12), pp. 935-950
3. Badulescu, D. – Badulescu, A. (2017): Rural tourism development through Cross-border Cooperation. The Case of Romanian-Hungarian Cross-border Area. *Eastern European Countryside*, 23 (1), pp. 191-208, Doi: 10.1515/eec-2017-0009
4. Canh, N. P. – Thanh, S. D. (2020): Domestic tourism spending and economic vulnerability, *Annals of Tourism Research*, 85 (103063), pp. 1-19, doi: 10.1016/j.annals.2020.103063
5. Dodescu, A. O. – Borma, A (2017): Cross-Border Cooperation Impact on Regional Tourism. The Case of Bihor County, *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences*, Tom. XXVI (2017), Issue 1, pp. 107-120
6. Draghici, C. C. – Pintilii, R. D. – Peptenatu, D. – Comanescu, L. G. – Sirodoev, I. (2015): The Role of SPA Tourism in the Development of Local Economies from Romania. 2nd GLOBAL CONFERENCE on BUSINESS, ECONOMICS, MANAGEMENT and TOURISM, 30-31 October 2014, Prague, Czech Republic-, *Procedia Economics and Finance*, 23 (2015), pp 1573-1577
7. Dusek, T. – Kotosz, B. (2016): *Területi statisztika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 69-72. ISBN 978 963 05 9670 1
8. Henț, E.(2013): A Few Considerations Regarding Development Potential Of The Transborder Tourism. Case Study: Bihor - Hajdú-Bihar County, *Revista de turizm - studii si cercetari in turism / Journal of tourism - studies and*

- research in tourism, "Stefan cel Mare" University of Suceava, Romania, Faculty of Economics and Public Administration - Economy, Business Administration and Tourism Department, vol. 15 (15), pp 35-40
9. Herman, G. V. – Deac, A. L. – Ciobotaru, A. M. – Andronach, I. C. – Loghin, V. – Ilie, A. M. (2016): The role of tourism in local economy development. Bihor County case study, *Urbanism. Architecture. Constructions*, 8 (3), pp. 265-274
  10. Hoover, E. M. (1941): Interstate Redistribution of Population, 1850–1940, *The Journal of Economic History*, 1(02), pp. 199–205. DOI: doi:10.1017/s0022050700052980
  11. INSSE (2023a): TUR10–B - Arrivals of tourists accommodated in the structure of tourists reception by type of accommodation, type of tourists, macroregions, development regions and counties. Forrás: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, Letöltés időpontja: 2023.01.20.
  12. INSSE (2023b): TUR10–D - Staying overnight in the establishments of touristic reception by type of tourists, macroregions, development regions and counties. Forrás: <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, Letöltés időpontja: 2023.01.20.
  13. Jaliu, D.D. (2012): The effectiveness of public policies and structural funds in enhancing tourism development. The case of Romania, *Theoretical and Applied Economics*, Vol. XIX (2012), No. 12 (577), pp. 37-52
  14. Lapsánszky, A. (szerk.) (2016): *Közigazgatási jog II.* [Digitális kiadás]. Wolters Kluwer Kft., Budapest. DOI: <https://doi.org/10.55413/9789632956244> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk51_316_p2#wk51_316_p2 (2022. 09. 03.)
  15. Long, L. – Nucci, A. (1997): The Hoover Index of Population Concentration: A Correction and Update. *The Professional Geographer*, 49(4), pp. 431–440. DOI: doi:10.1111/0033-0124.00089
  16. Michalkó, G. (2004): *A turizmuselmélet alapjai*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 30-37, 90-107, 150-152, 189-191, 202-207. ISBN 978 963 9558 76 2. ISSN 1786-2310
  17. Michalkó, G. (2007): *A turizmuselmélet alapjai 2., átdolgozott kiadás*, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, pp. 36-44, 94-108, 119-120, 152-154, 165-175, 191-193, 204-208. ISBN 963 9558 22 2. ISSN 1786-2310
  18. Molnár, T. (2015): *Empirikus területi kutatások*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 191-195. ISBN 978 963 05 9598 1
  19. Plan BH (2014): *Strategia pentru dezvoltarea durabilă a județului Bihor, pentru perioada 2014-2020*, Consiliul Județean Bihor și echipa de consultanți, pp. 138-161. Forrás: <https://docplayer.ro/147989905-Microsoft-word-strategia-pentru-dezvoltarea-durabila-a-judetului-bihor-pentru-perioada.html>, Megtekintés időpontja: 2021.04.12

20. Popoviciu, G. (2010): An analysis of developments in the Bihor (RO) – Hajdú-Bihar (H) Euroregion, *Revue Roumaine de Géographie/Romanian Journal of Geography*, 54 (1), pp. 61-67
21. Rechnitzer, J. – Smahó, M. (2011): *Területi politika*, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 22-367
22. Rogerson, P. A. – Plane, D. A. (2012): The Hoover Index of Population Concentration and the Demographic Components of Change, *International Regional Science Review*, 36(1), pp. 97–114. DOI: doi:10.1177/0160017612440811
23. Smart, K. – Ma, E. – Qu, H. – Ding, L. (2021): COVID-19 impacts, coping strategies, and management reflection: A lodging industry case, *International Journal of Hospitality Management*, 94 (102859), pp. 1-14. DOI: doi.org/10.1016/j.ijhm.2021.102859
24. Süli-Zakar, I. (2003): 3.3. A határ menti területek (külső perifériák) fejlesztésének kérdései. In: Szerk. Süli-Zakar, I. (2003): *A terület- és településfejlesztés alapjai*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 234-270
25. Süli-Zakar, I. (2010): 3.4. A határ menti területek fejlesztése, az eurorégiók és az eurometropoliszok szerepe. In: *A terület- és településfejlesztés alapjai II.*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, pp. 275-311
26. Török, I. (2019): Regional Inequalities in Romania Before and After the EU Accession, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science* 221, 012151, pp.1-8. DOI: doi:10.1088/1755-1315/221/1/012151

CERTIFIED PUBLICATION LIST

**UNIVERSITY of
DEBRECEN**

**UNIVERSITY AND NATIONAL LIBRARY
UNIVERSITY OF DEBRECEN**

H-4002 Egyetem tér 1, Debrecen

Phone: +3652/410-443, email: publikaciok@lib.unideb.hu

Registry number: DEENK/259/2023.PL
Subject: PhD Publication List

Candidate: Krisztina Czuczor
Doctoral School: Doctoral School of Earth Sciences
MTMT ID: 10063833

List of publications related to the dissertation

Hungarian scientific articles in Hungarian journals (1)

1. **Czuczor, K.:** Bihar megyei idegenforgalmi szolgáltatók szerkezeti jellemzői, a vállalkozások térbeli vetületei.
Acta Carolus Robertus. 11 (2), 3-17, 2021. ISSN: 2062-8269.
DOI: <http://dx.doi.org/10.33032/acr.2624>

Foreign language scientific articles in international journals (2)

2. **Czuczor, K.,** Kozma, G., Dorogi, Z., Li, T., Radics, Z.: The Comprehensive Analysis of the Network of Superstructure Based on Territorial Characteristics of Accommodation and Food and Beverage Service Providers Considering the Financial Crisis and COVID-19: The Case of Bihar County, Romania.
Sustainability. 15 (8), 1-28, 2023. ISSN: 2071-1050.
DOI: <http://dx.doi.org/10.3390/su15086759>
IF: 3.889 (2021)
3. **Czuczor, K.,** Kozma, G., Radics, Z.: The territorial tourism development strategies and implemented cross border cooperation projects in Bihar County. An assessment of the 2007-2013 and 2014-2020 programming periods and exploitation of the EU funds from the point of view of tourism.
Geoj. Tourism Geosites. "Accepted by Publisher" (-), 1-20, 2023. ISSN: 2065-1198.

List of other publications

Hungarian scientific articles in Hungarian journals (1)

4. **Czuczor, K.:** Bihar megye turizmusának jellemzése.
Acta Carolus Robertus. 9 (1), 97-110, 2019. ISSN: 2062-8269.
DOI: <http://dx.doi.org/10.33032/acr.2019.9.1.97>

Hungarian scientific articles in international journals (2)

5. **Czuczor, K.:** A nagyváradi szállodapiac meghatározó tényezői.
Staféta. 2, 63-83, 2017. ISSN: 2501-8574.
6. **Czuczor, K.:** Bihar megye turizmusának fejlesztési stratégiái.
Staféta 1, 247-274, 2016.

Foreign language scientific articles in international journals (1)

7. **Czuczor, K., Rusu, M.:** The EU Regional Frozen Conflicts and Territorial Disputes in Eastern Partnership (EaP) Countries. Case Study of Russian Pressure on the Black Sea Region Post-Soviet Countries.
Eurolimes. 2018 (25), 115-126, 2018. ISSN: 1841-9259.

Total IF of journals (all publications): 3,889

Total IF of journals (publications related to the dissertation): 3,889

The Candidate's publication data submitted to the iDEa Tudóstér have been validated by DEENK on the basis of the Journal Citation Report (Impact Factor) database.

21 June, 2023

